

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

VI. évfolyam.

Szerkeszti: RADNÓTI DEZSŐ.

Kolozsvár, 1897. 6–7. szám.

Az E. K. E. újabb fölhívása.

megnyitni akarjuk Erdélyt a turistáságnak; föltárni szándékunk azokat a gyönyörű helyeket, melyek eddig ismeretlenek voltak úgy magunk, mint a külföld előtt; itthon tartani, illetve idevonzani óhajtjuk a hazai és külföldi lakosságot, hogy üdülés és gyógyulás végett a mi fürdőinket keresse fel és a mi belhegyeinkben találjon enyhülést és szórakozást. Egy második Svájczot akarunk teremteni Erdélyből, hogy az a sokpénz, a mit évek során külföldön költünk el, bentmaradjon az országban elhanyagolt közigazdaságunk javára, a kulturális haladás és a szegény nép vagyonosodása érdekében. Ha Svájcz milliókat tud évente a turistaság hasznosításával magának behajtani, a mi pazar szépségű Erdélyünkben szintén megtehetjük ezt, ha tudunk lelkesedni az eszméért s ha tudunk egyelőre áldozni azért, hogy hozzáférhetővé tegyük belhegyeinket, hogy ellásuk a kényelemhez szükséges alkotásokkal, hogy utakat nyissunk, hogy útjelzéseket csináljunk, hogy leírjuk és képekben bemutassuk ezt az Istentől megáldott országrészt, hol még kiaknázatlanul hever a folyó, a kitűnő gyógyítóhatású ásványosvíz, az erdő szépsége és a havasok testedző látnivalója.

De nemzeti szempontból is felette fontos okok sürgetnek, hogy az eszme megvalósuljon és Erdély bérczeit minél gyakrabban turista-csoportok járvák keresztül, mert csak a barátságos érintkezés által reméljük kiegyeztethetni azokat az ellentéteket, melyek országrészünkben köznapiak. Az Alföld, illetve a Királyhágón túli erős, szilárd, hajthatatlan magyarságnak idevonzásával: az egymás tűzhelyeinél találkozó társadalmi rétegek és népfajok közeledése és összesimulása a legádagabb politikai izgatások közepette is be fog következni.

Ezeknek megvalósítása oly szent és hazafias cél, hogy teljes bizalommal és reménységgel teszünk eleget közgyűlésünk határozatának, hogy e Fölhívással a fenti célok érdekében megalakult Erdélyrészi Kárpát-Egyesületbe a tagul való belépést és törekvéseinknek támogatását kérjük. Az erdélyrészi és anyaállambeli vármegyékben osztályaink immár megalakultak, a menedékházak építését megkezdettük, az utak nyitása napirenden van, a kirándulások rendezésével már sikereket értünk el, fürdőinket egy alapos, képekkel gazdagon illusztrált könyvben leírtuk, az erdélyrészi úti kalauz megjelenését elősegítettük, a természeti szépségekről színes akvarell képeket adtunk ki, az országrész legszebb pontját, a Székelyföldet egy gyönyörű díszmunkában ismertettük, a tagokkal való folytonos érintkezhetés végett közkedveltségnek örvendő ingyenes lapot adunk ki, útjelzéseket csinálunk, a külföldi sajtóban ismertetések teszünk közzé, egyszóval a mozgalmat a cél érdekében minden vonalon megindítottuk ugyanarra, hogy nagy munkásságunkért az ezredéves kiállítás jury tanácsa egyesületünket a kiállítási nagy éremmel tüntette ki. Nincs kétségünk benne, hogy céljaink haszna, nemzeti sürgőssége megtalálják az utat a nagy közönséghez és eme Fölhívásunk alapján megnyerendjük

azt a támogatást, melyre szükségünk van, hogy a szépen megkezdett hazafias munkát tovább folytathassuk. *Ezért tehát tisztelettel kérünk mindenkit, kit fölhívásunk megtalál, hogy egyesületünkbe tagúl belépni és erre másokat is bűzditani sziveskedjék.*

A rendes tagság évi díja 3 frt, az alapító tagságé 100 frt, az örökös tagságé pedig 500 frt. Ezzel szemben egyesületünk ingyen küldi meg *Erdély* czímmel megindított honismertető fényes kiállítású, illusztrált lapját ; ingyen küldi meg nem vállalatszerű kiadványait, a minthogy már kiosztottuk tagjaink között a 24 íves, térképekkel ellátott kalauzt és fürdőleirást. Kedvezményeket szerezünk és adunk tagjainknak a csoportos vasúti utazásoknál, az erdélyrészi fürdőkben való tartózkodásoknál, sőt tagjaink részére külön üdülő telepet is létesítettünk a regényes fekvésű Dombháton és Radna-Borbereken. Tagjaink kirándulások alkalmával a földmívelési- és pénzügyi miniszter urak engedélye következtében az erdő- és a bányatiszti lakokban megszállhatnak és az altiszti személyzet útbaigazításait igénybe vehetik.

Magyarország jobb kezének, Erdélyrésznek közgazdasági fejlődése, kulturális haladása egyik nemzeti nagy kérdését tesszük le a hazafias közönség kezébe, remélve és bízva abban, hogy áldozatkészségével azt a legrövidebb idő alatt megoldandja. A támogatásban van az erő és mi ezt az erőt kérjük, hogy munkánk hasznos legyen az országra és annak nemzeti erősítésére.

Kolozsvár, 1897.

Honfiúi üdvözléttel:

BCU Cluj / Central University Library Cluj
József Ágost főherceg

az E. K. E. védője.

Gy. Bethlenpálint.
elnök.

B. Geititzschellény
társelnök.

Raoluosi Dersöl
főtiskár.

Márki Sándor dr.

az E. K. E. kolozsvármegyei osztálya egyik alelnöke.

Még mindig ifjúkorát élő E. K. E. úttörő munkásai, s irányító vezérszellemei között kiváló hely illeti meg *Márki Sándor* drt, kinek nemcsak a jelen és jövő túristasága, hanem a régmúlt időké is sokat, nagyon sokat köszönhet. Irodalmi munkássága széleskörű mezején mindig kiváló előszoretettel foglalkozott a régi magyar utazókkal s a magyar földrajz történetével.

A mit a költőről mondanak, hogy »poëta non fit, sed nascitur«: az *Márki*ről is bátran elmondható, mint utazás- és földrajz-íróról. Alig tanulta meg a betűvetés mesterségét s írói vénája már kitört és — thémát kért. Első szárnyp próbálgatása is egy *útleírás* volt, s azóta sem lett hűtlen első szerelméhez, bár még nagyobb babérokat aratott a történetírás mezején, a mely megszerezte neki a M. Tud. Akadémia tagságát, s az egyetemes történelem tanszékét a kolozsvári egyetemen.

Első túrista-leírása kétségkívül az volt, midőn 8 esztendőskorában irkájának egy üresen maradt lapjára leírta, mi mindent látott Sarkadról (a mely tudvalevőleg a világ közepe) szülőfalujába, Kétegyházára tett útjában. Itt született ő »az alföldi szép nagy rónaságon« 1853. márcz. 27-én; de gyermekkorát Sarkadon töltötte. Atyja János, *Almásy* gróf tisztartója volt († 1892), édesanyja *Zay* Juliánna († 1876.). Gymn. tanulmányait N.-Váradon, Pozsonyban és Budapesten végezte s ugyanott az egyetemen a bölcsészeti tanulmányokat. 1877-ben nevezték ki tanárnak az aradi állami főreáliskolához, hol 1886-ig a földrajzt és történelmet tanította nagy sikerrel, társadalmi úton is üdvös

MÁRKI SÁNDOR DR.

T Á R C S A.

Erdélyről.

(Az alföldieknek.)

Pusztán születtem, ott is nevedtem,
A délibábok vizébe fürödtem.
Az alföld minden szépségeit szépen
A lelkembe szedtem.

Szeretem most is, messzire tőle,
A szívem, lelkem egy darab belőle,
Őszinteségét, nyílt egyenességét
Onnan örökölte.

Szeretem most is a szép Tiszamentét,
Bús füzeseit, messzeható csendjét;
Kint a pusztákon, egyszerű pásztor,
Még tán ma is lennék!

Szép szülőföldem, tisztelet, becsület.
Szóval: rossz, a ki rosszat mond fetüled.
De azért van még — bocsáss meg érte! —
Egy szép hely kivüled...

— Erdők zúgása, vizek csobogása,
Teneked, tudom én, mesék mondása.
Vagy hiszed, vagy sem, hogy mindez lehessen
A valóságba!

Pedig lásd a te aranyos Erdélyed,
Én hazám ilyen szépséges vidéked.
Ha jobban ösmernéd: de levetkeznéd
Egy nagy, régi vétkeed.

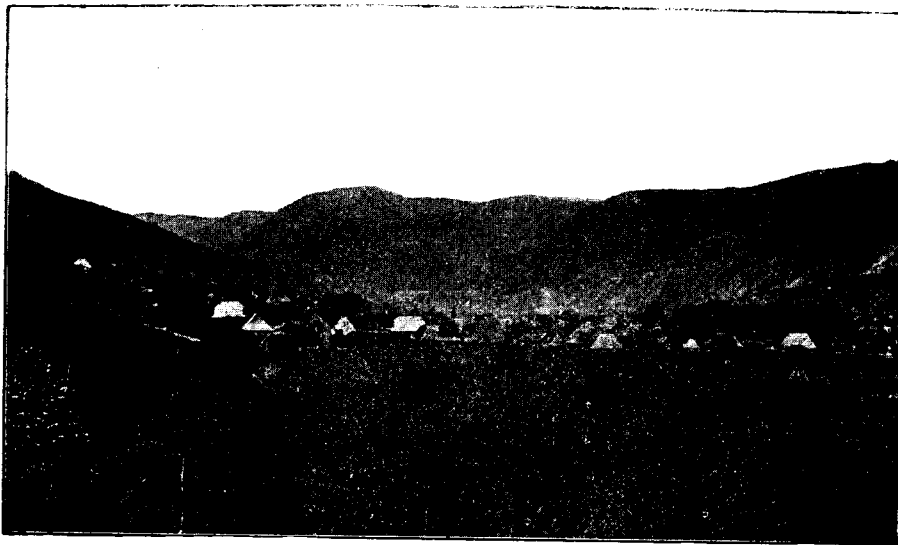
Te nagy vétkeed, hogy tele vagy magaddal,
S míg száz ékes dal csak téged magasztal:
Keveset gondolsz »Erdély ország«-gal,
Legszebb fiaddal!

Oh mert nekem szebb az egész világnál;
Hegyet és völgyet akármerre járnál;
Küküllőnk menténél, a Maros völgyénél,
Szébbet nem találnál.

Lám a föllegek hahogy búslakodnak:
Az alföldről mind ide szállingóznak,
S itt a hegyekben a legszívesebben
Eltáboroznak.

és hatályos működést fejtven ki a tudomány népszerűsítése terén, mint a Kölcsey-egyesület titkára, majd elnöke.

Irodalmi munkásságát kora ifjú korában kezdette. 15 esztendő korában nyomtatásban is megírta első neveltetése helyének, Biharmegyének 22 közleményre terjedő történetét, melyet éveken át számos adalék követett a lapokban, folyóiratokban és önálló füzetekben a vármegye történetéről és földrajzáról. 1877-ben külön könyvekben írta le a Fekete-Köröst és vidékét, valamint Sarkad történetét és helyi viszonyait. Mint aradi tanár mintegy 80 tanulóval kirándulást tett Hunyadba Petrozsény felé s útját a tanulószámára külön füzetben le is írta. Azonkívül több cikkben ismertette a Maros magyarországi szakaszát, melyet gyakran bejárt, a borsodi Bükkhegységet, Arad-Hegyalját (e két utóbbit a Kárpát-egyesület évkönyveiben), Dezsővárt és vidékét stb., s elvállalván Arad történetének megírását, minden irányban bejárta ezt a szép vármegyét, melynek multját azután, 1892–5. kilenczven íven sok képpel és térképpel két kötetben beszélte el.

MELEG-SZAMOS KÖZSÉG.

Aradon kitéjtett széleskörű irodalmi munkássága és tanári érdemei nagy elismerésben részesültek a fővárosi intéző köröknél is, hisz a már említettekén kívül egymást követték kitűnő történeti munkái is: *Dózsa György és forradalma*, *Kemény Fános*, *Aba Sámuel*, *Mária királyné életrajzai*, melyek mindegyike beható tanulmány, önálló felfogás és eredetiség, költői lendület és szép nyelvezet által tűnnek ki. Ezek készítették elő az ő

útját Aradról Budapestre, a hová 1886-ban a VII. k. áll. főgymnasiumhoz áttétetett a történelem földrajz tanszékére.

Ámde Márkit a fővárosi élet sem térítette el régi kedvteléseitől s turista hajlamától, legfőlebb más útirányba terelte s az eddigieknél még nagyobb utazásokra ösztönözte.

Pozsonyi diákkorában (1870–71.) Ausztriában Hamburg és Bécs közt több gyalogkirándulást tett; 1885., 1889. és 1895. bejárta Közép Európát — s majdnem minden évben tett hetekre terjedő kirándulást az ország különböző vidékein. 1875–1888-ig a *Földrajzi Közlemények*ben rendszeres szemlét írt Magyarország leírásáról és ismertetéséről. Mint budapesti

*Villámló szemmel itt csak szerte néznek,
S úgy megszeretik ezt a gyöngy-vidéket:
Hogy kedvre gyúlnak, — a mit ti hazulnat
Szivárványnak néztek!*

*Gyertek elő mind, magyarok kik vagytok,
S a múltakra még ha valamit adtok:
Itt ettől a földtől, sok nagy eldőtökről
Csodákat hallhattok.*

*Rákóczy, Bocskay, Tököly, Bethlen,
Itt voltak itthon, e sas-fészekben.
Magyar szabadság, innen lobogtatták
Zászlóidat fennen!*

*— Gyertek elő mind, magyarok kik vagytok,
Erdélynek ti még adósai vagytok.
S a magyart szerette: azért teremtette
Az Isten a kardot!...*

*Történet nem válhat rút hazugsággá,
Se honszeretet hazaárulássá,
Magyar föld ez itten, — és él az Isten,
Hogy nem is lesz mássá.*

*Óh fenyves erdők sok karácsonfája, —
Magyarok Istene ha gyűjtöd alája,
Ki e földet lakja mind, egy ünnepnapra,
Egyetlen családba,
Egy magyar családba?!*

Szaboleska Mihály.

A hegyek rege-lakóinak költözködése.

Írta: Schwarezel Adél.

Mondják, hogy a hegyek, erdők, barlangok rege-lakói is cserélnek, változtatnak lakást, — és ez igaz. Úgy történt az egyszer régen, hogy «szép Torda-vármegyében» hét falú legszebb asszonya, hét falura szóló lakomát akart rendezni a tordai hasadékban. Hívására csak úgy sereglett a vendég messze határról. Hogyne, hiszen olyan volt ő kérem, mint egy

gymn. tanár résztvett a Kárpát-egyesület budapesti osztályának, majd a túrista-egyesület megalakításának minden mozgalmában, a Földrajzi Társaság pedig, melyben legszivesebben a régi magyar utazókról olvasott fel, választmányi, majd levelező tagjává választotta. A magyar földrajz történeteiről több kötetre menő s részben egyes folyóiratokban már feldolgozott jegyzete van. Gymnasiумok és leányiskolák számára írt földrajzai számos kiadást értek. A néprajzot és a túrista szempontokat e könyvekben sehol sem hanyagolta el.

1892-ben a kolozsvári egyetemhez az egyet. történelem tanárává neveztetett ki, de azért továbbra is munkatársa maradt a Földr. Társaságnak, s 1893. óta részt vett az Erdélyi Kárpát-egyesület minden

nevezetesebb mozgalmában, mint a közp. választmány tagja s mint a kolozsmegyei osztály egyik alelnöke s a térképjavító bizottságnak elnöke.

Itt egyesül Márki Sándorban a gyakorlati túrista a túrista-íróval és tudóssal, mindkettő szép harmóniába olvadva össze az ő szeretetreméltó egyéniségében.

De van neki még egy specialitása, azaz jobban

mondva ő a mi specialitásunk, mint *túrista-poéta*, a ki nemcsak megteszi és leírja, de rögtönözve útközben meg is éneklí a túrista élményeket és izzadmányokat. Már 1889-iki párisi világiállítási körútunkban ő volt a mi társaságunk udvari dalnoka, a ki ha látott olasz *gyerekeket*, s egyik sárkányt *eregetett*, mindjárt versbe szedte őket. Midőn a »nagy Zachar« kifáradt a városok nézésébe Luzernben s strájkolt, kész volt a vers,

melyet a vierwaldstätti tón gyártottunk, hogy

Zachar kijelentő:
várost nem tekinget,

Nem nézi meg Moszkvát, sem pedig Pekinget . . .

stb. (tovább nem salonképes!)

Az erdélyi havasokon is rímekkel nógatja a csüggedezőket. A Dobrin legerősebb kaptatóján így biztatta a kapaszködókat:

LAKÓHÁZ M.-SZAMOSON.

Itt e hegyre emelkedve:

Emelkedik e mell kedve!

a mire most Svájcban túristáskodó társunk *Merza Gyula* azt mondta, hogy „emelkedik az ördögé!”

A végén, hogy ne csak dicsérjem, de »megrovási kaland«-ban is részesítem a mi kedves »Marquis Jean d'or«-unkat (a hogy a régi »Üstökös«-ben szokta

nyíló oleánder fehér, rózsaszín arczával, vagy mint egy egész tavasz, lenvirág szemével, éjszínű hajával.

A nagy ökrös szekér fölpackolva állott az udvaron, a ház asszonya mindegyre ott termett, még valami jutott eszébe, mit a ponyva alá rejtsen. Férje, a kicsi nagyfejű emberke tökmagszemeivel mindegyre nyomában. Ismét oda szól, kitudja hányadikszor: «eső lesz az éjjel!» Tiltakozásnak veszi s csipőre vágott kézzel, hevesen szól vissza az asszony: «Reggelre szép idő lesz s megyünk, ha tüzes vasvilla hull is az éjjel, érti!»

Hallja ezt távol a tordai hasadék fölött ülő sötét felhő is. Gyorsan, furcsán vigyorog reá, mintha csak vilámlanék. Jel volt ez a hegyhasadék lakóknak, egy pillanat alatt mind elszabadultak. Ezernyi-ezer manó rohant elő, nyüzsgött az oldalon, tüzes vaspörölylyel zúzta, törte a sziklát, az nagy darabokban, zúgva görgött alá. Más sereg süvöltve tört elő a barlangból, melynek száján fekete sár ömlött alá, mint valami pokolbeli üst szurokfőzeléke. Majd meg sok fölrepült denevérszárnyával, hogy minél magasabbról öntsék alá cseberrel a záport. Egy távoli felhőhasadékból a hold is csodálkozva nézte. Fényére egyszerre ködruhájú villik forgószélt ölelve rohantak elő, örült tánczot lejtve repültek végig. Nyomukban tövestől kitépve, vagy derékből recscsentve tört ki a cserje, fa. Sok, sok törpe manó a megáradt patak mélyébe tört

elő örvényt kavargatva. Csattogott, üvöltött, zúgott ott minden, iszonyatára emberi fülnek, szemnek, — hanem azért mindig az asszonynak van igaza.

Reggelre kiderült. A nyári napsugár ugyancsak törekedett szárítani sziklát, fűvet, utat. Nehány előre kirendelt oláh várta a társaságot deszka-szalakkal fegyverkezve, hogy röktönzött pallót készítsenek a megáradt patak fölé, a zúgva rohanó víz sokhelyen a mellette vezető úton is átfutott. Csakhamar vidám nevetéstől visszhangzottak a záportói sötét szürkére festett, magasra nyúló sziklák. Közelükbe érve egyszerre mintegy jelre mindenki elhallgatott. Milyen remek, milyen festői szép! Hogy emelkedik itt e szikla, mint egy góthikus torony s mellette szírtfal, mint óriási templom. Mese beszéd lehet, hogy lassan, évszázadon át munkálva, vágta át a patak a hegyet, mint egy éles, soha nem tompuló kis fűrész az erős vasrudat. Nem, ide titáni erő kellett, mely egyszerre hasította át a sziklagerinczet.

— Maga bizonyosan szent László-párti, szólít nevetve a szép asszony a beszélőhöz.

— S miért ne lennék az? a nagy csodák, nagy természeti erők műveikben igazán elragadó, s boldog, ki bennök hinni tud.

Tovább! tovább! hangzott a vezényszó. Két vezető elhelyezte már a pallóul szolgáló deszkát, a parton azon-

Képek a gyalui havasokról.

Irta: Pálfy Mór dr.

III. Meleg-Szamos völgye.

— Hat képpel. —

Szakítsuk meg Bélesnél útunkat s ugorjunk a gyalui havasok lábához, Gyaluhoz, honnan a M.-Szamos

járatlan völgyén hatolunk fel, mig lehet. Igen, csak addig, mig lehet, mert Belesig — hol a Szamos völgye újra kiterül — én fölmenni nem vállalkoztam. Ez azonban korántsem azt jelenti, mintha teljesen lehetetlen volna, hanem próbálkozzék meg vele más is, hátha sikerül.

Gyalutól nyugati

irányban haladva, nemsokára elértem a két Szamos egyesülését s a M.-Szamos mentén kanyargó, zsványvallató úton alig $\frac{3}{4}$ óra alatt ki lehet kocsikázni M.-Szamos községbe. A község apró faházai a folyó jobb oldalán kiterült völgyben fekszenek s összehasonlítva a rendezen szétszórton fekvő havasi falvakkal, még rendezettnek is mondható s girbe-görbe utcái szélén a legtöbb helyen még kerítést is találunk.

volt irogatni magát), elárulom azt is, hogy az E. K. E. központi választmányában ő a »vízi ellenék« egyik vezérférfia. A »vízi« alatt nem ferbli-vízit kell érteni, (az ő neveltetése ebben igen fogyatékos!) hanem az E. K. E. savanyú vizeit: a Dombháti Liviát és borbereki — nem tom mit, tán — Eufémiát, a melyek nem hogy hajtanának valamit a mi malmunkra, hanem éppen ellenkezőleg.

Ezeknek a hölgyeknek ő ellensége s eivből nem issza őket, pedig a házi doktora váltig ajánl-gatja. Annál inkább szereti az úttazó hölgyeket, még ha régiek is, a kikről szép cikket írt »Magyar nők úttazásai« címen (a Földr. Közl. 1889. III. füzetében).

De nem folytatom, mert még rám citálja versét, hogy

Sok beszédnek sok az alja,
Ezt mindenki hiszi, vallja.

Sz. L.

M.-SZAMOSVÖLGYE M.-SZAMOSON FELÜL.

ban leguggolva tartaniok kellett, mert a két támasztóúlszolgáló kövön is átcsapott a megindult patak. Megindult a tarka sor: egy király, egy cigány, — pardon! egy hölgy, egy úr. Négyen álltak a lengő hidra, melyet, hogy az előre haladóknak helyet adjon, a két ember felállott s így elengedte a pallót. A bolondos víz egyszerre vállára kapta s vitte jókora terhével, mintegy csolnakot. Lett visítózás, kapaszkodás. Visszhang alakjában lehangzott az élekről, repedésekből a manók gunyakaczaja. A vezetőknek sikerült megragadni a deszka két végét, visszahelyezték a kövekre, el sem engedték aztán, bár a túristák rajtuk ugráltak át, hogy partot érjenek.

A csúszamlós keskeny oldalúton nagy küzdelemmel haladtak tovább. Ismét víz állta útjokat. A vezetők már előbb kijelentették, hogy ők végig vizsgálták a helyet, pallóra tovább szükség nincs, a deszkát el is hagyták. — Két magas kötömb közé szorult a mély patak, de egy merész ugrással könnyen át lehetett jutni. A vezetők hozzá is készültek, hogy a hölgyeket átsegítsék. — »Ez a lovagok kötelessége!« Szólt egyik deli túrista s könnyedén szökött át a mély, de keskeny patakon: »Első legyen házi asszonyunk az átkelők között!« kiáltott vissza. És a ház asszonya, mint egy lepke, rózsaszín batisz ruhában libbent elő. Nyomába toppant a férj s fülébe súgta: »Csak a vezetőknek engedem, hogy átsegítsék.« — »Ismét

oktalankodik?» volt a nő válasza, egyáltalán nem mérsékelt hangon. »Nyújtsa kezét lovagom, hadd tegyem bele életemet!« Kiáltott tréfás nevetéssel. Aztán egy merész ugrás, egy szerencsétlen csúszás, s az ügyes lovag nyakig mártotta a kezébe helyezett életet a zavaros patakba. Igaz, hogy menten ki is emelte, de mekkora változás! A nevetést sikoltozás, kiabálás, na és a manók vihogása váltotta föl. Az oleander asszonyka lenge ruhája ugyan-csak símuló lett s az önmaga iránt legelfogultabb képfaragó művész is aláírta volna, hogy a víz jó szobrász. — Nagyobb baj nem történt, minthogy a hölgyek a biztosabb kezű oláhvezetőkre bízták ezután életüket. A házi asszony pedig egy meghitt barátnővel visszamaradt az előrehaladó társaságtól, igénybe veendő a napsugár szárító képességét. Az pedig udvariasan, nagy hévvel tűzött le a sziklák közé.

A Balika várnál, e sötét barlangnál ismét együtt volt a társaság, többé kevésbé ázott, illetve patakba mártogatott ruhákkal, a mi ez úttan úton egyáltalán nem volt csoda. Hozzá számítva, hogy a hegy törpe ördögei oda helyeztek, vagy onnan vettek el egy-egy követ, a honnan éppen nem kellett volna. Jó azonban, hogy emberi szem nem láthatta kaján arcukat, amint nézték a lehaladó, s várták a visszatérő csapatot a barlangból. Volt mit látniok! A ruhákon vastag fekete sár, az arczokon

A község magas, meredek tetőjű házai (hogy télen a hó könnyen lecsúszhassék róla) többnyire fából épültek s csak belül vannak sárral vagy vályoggal betapasztva, sőt a vagyonosabbaké még ki is meszelve. A lakóház rendszeren két részre van osztva, elől egy nagyobb, majd mindig négyzetes szoba és hátul egy keskeny pitvar, melynek egy lóczán kívül alig van más butorzata, mint az óriási sütőkemencze a széles tűzhelylyel. Az előlő szoba berendezése is nagyon primitív. Leggyakoribb a következő: belépve szemben van egy asztal, előtte és mögötte az ablak mellett egy hosszú fapad (a széket nem ismerik), baloldalon roszszúl összetákolts széles és magas,

a legtöbb esetben piszkos ágy, annak végében egy ruhatartó láda s mellette a szögletben a nagy boglyas, újabban egyeseknél vaskemencze. A szoba jobb oldalát majdnem egész hosszában egy hosszú pad foglalja el s a csak szögletben, az ajtó mögött van helyhagyva a szűszéknak (gabonatartó, hambár).

A szoba falai körös-körül pedig festett kancsókcal, tálakkal és színes s kivarrt vásznakkal vannak a

mennyezettől félméter szélességben ékesíve. — Hosszabb ideig élveztem itt a falusi oláh bíró szivességét s egykori lakásomat háziasszonyommal s leánykájával a mellékelt képen mutatom be. Juon emlékét is megörzendő, útra kész toalettben a gép elé állítám.

Pár heti itt tartózkodásomat minek írnám le részletesen? Minek életmódomat szalonnán és sajton s

konszervon, mikhez a levest tej vagy a sör (mert az van itt) szolgáltatatta. Annyit azonban megemlíthetek, hogy aki a M.-Szamos völgyén akar feljutni, lássa el magát bőven hideg ételekkel s az éjleli nyugalom kedvéért hozzon jó sok bolhaport.

A községen felül útunk egy ideig még kender, rozs és ku-

CSOPORT LAPISTYÁN.

koricza-földek között viszen, de nemsokára a völgy összeszoról, s a kulturával együtt megszűnik a kocsi út is. Ezentúl már csak keskeny ösvény vezet a folyó balpartján, majd meredek szikla alján húzódik meg, majd virágos vagy frissen kaszált réten vágva át. Néhol magasra kanyarodik fel a hegyoldalra, hogy egy-egy gnájszsziklát elkerüljön, más helyen pedig vízbe épített fa úton u. n. Kociczán visz útunk az előrehajló szikla alatt.

sávós fáklya-korom. A toiletteken még segített egy-egy síkamlás, jó méteres csúszás nem mindig festői tempóban. Az arcokat eltorzította a küzdelem és hőség. A hegylakók, a vendégtől irtózó csúnya kis manók ezernyi-ezer viszontagságot gondoltak ki a túristák győzelmére. «Valahol a távoli hegyek között nagy eső esett, mert a Peterd-patak egyre árad», jegyezte meg valaki. Pedig dehogy, manók kavargatták, locsolták a vizet a partra annyira, hogy visszafelé ugyanazt az utat megtenni lehetetlen volt. Különbö szabályszerűen is, a hegy élén szokás megtartani a visszavonulást. Nagy gyönyörűség az, délben, kánikulás melegben, verőfényben, lombtalan sziklás helyeken! Csak az tudja, a ki próbálta. Még a manók is megilletődéssel húzódtak vissza, csak néha pislantott fel egy-egy valamely sziklaüregből nagy álmosan, a lankadtan haladó társaságra, s a gyötrő úttól kicsavart női könnyekre.

De hát él még a hegy felett is egy remény! Ez a remény pedig, a völgyben várakozó társzekér, az ebédél és hűsítőkkal. Azonban itt is esett hiba a kréta körül. Bizonyosan ennek is az az ördögös hegyi-törpe ficzkók voltak okai. A háziasszonynak sugalmazták, hogy fejvesztés terhe alatt tiltsa meg, hogy a ponyvával lekötözött szekérhez valaki közelíteni is merjen, míg a társaság vissza nem tér. Ott aztán bor és egyéb jó dolog forrá-

sig melegedett. Tántalusi kín volt azután még az, hogy ott pirult szemük előtt a hajnalban megsütött pipe, rántott csibe, de nem látott az annyi sót, mintegy mákszem. A nyilvánosan interjuvált és nem kevésbé kétségbe esett szakácsnő azzal védekezett, hogy nem volt a háznál só, éjszaka főzött, tehát nem is keríthetett, főltette azonban magában, hogy reggel csomagol sót, s így főzött az utólagos sózás reményében. Reggel azonban kiment a só az eszéből. A háziasszony mérge tető fokra hágott. Lesz otthon férjem uramnak »ne mulass!« Sugták egymásnak a társaság tagjai, a kikben már csak az élcz, ötlet és alkalmi közmondás tartotta a lelket; p.: »Ördögnek való éhkoppal az idyl.« »Jobb a hering, mint a sótalán pástétom.« »Hideg borban az igazság, meleg borban a bosszúság!« A kit pedig inkább gyötrött a fáradtság, mint az éhség, az ismert közmondást idézte: »25-öt érdemel, ki a tordai hasadékat meg nem nézi, de ötvenet a ki kétszer nézi meg.« Ez szolgáltatott csak igazán gyönyörűséget a manóknak. Mintha csak szél süvöltene újra kitörő vihar előtt, úgy kacagtak karban.

Azonban az ördög gyönyörűsége sem tart örökké! Az a drasztikus közmondás sértette a komor, méltóságtejes szirtek önérzetét. Fölmondtak menten örökös galibát szerző lakóiknak, a hegyi törpéknek, manóknak.

A patak mentén lengő, gyönyörű virágok a szellő-

Mintegy másfélórai gyaloglás után tartottuk az első pihenőt Juon öröme a Riska patak beömlésénél, s míg én a patak krisztály tiszta vizében egy gát alatt gyönyörködtem a száz meg száz pisztráng ficzkándozásában, addig ő a kövér fűben végig hasalva, hortyogással dicsérte a természet törvényeit, mik a gabonát szesszé erjesztik.

E patak Bélestől északra ered s a M.-Szamosmal

párhuzamosan halad, csupán beömlése felé tér délre, hogy megközelítse a M.-Szamos folyót.

Völgye egész hosszában gyalog is alig járható.

Érdekes e vidéken a fővölgyek irányában az, hogy úgy a H. Szamos völgy, mint a M.-Szamos és Riska p. völgye a kristályos palák csapásirányára merőle-

sen nyugatról vagy délnyugatról tartanak kelet illetve északkelet felé. Az e fővölgyekbe torkoló mellék-völgyek az északi oldalon mindenütt rövidek, meredek és csekély vízűek, míg a déli oldalon levők hosszúak, lankásak és bő vízűek. Ép így a völgyoldalak is az északi oldalon mindenütt rendkívül meredek, míg a déliek, ha nem is mindenütt, nagyon lankásak,

től megizenték azonnal a jó hirt a tündéreknek. Óh rég vártak ők erre, mindig erős vágygyal tekintettek be a hegyhasadék óriás ajtaján, mivé tudnák ők varázsolni ezt az igazán tündérpalotának való természeti remeket. Alig hurczolkodtak egy világvégének való sötét éjszakán a manók, megkezdődött az átalakítás, aztán beköltözött a tündér tábor.

Milyen vendégszerető, milyen barátságos nép ez! Ha meg akarod látni, ha élvezni akarod, menj ki kora nyári reggelen. Most a patak fölé a szikla oldalba vágott jó hegyi út vezet át a tündér tanyán. A vidáman csacsogó patak partját virágfűzérrel ékítik, csillogó harmattal hintik be gyémánt gyanánt. Sőt a magasba nyuló sziklaoromra, merész szirtfalakra is itt-ott csokrot tűznek. Kényelmes séta-út, enyhe lég, virágillat egyre azt susogja: »jőjj, óh jőjj ide!« A méltóság teljes szirtnek természet fölötti nyugalommal tekintenek alá. Hívnak, vonzanak, olyanok, mint egy csodás bűvös regével telt, nyitva feledett könyv a természet nagy bibliotékájában.

Tudja e tündér nép, hogy virágméz, harmat, illat nem elégíti ki a prózai földi vándort, hogy az külön is gondoskodik magáról. Sőt azt is tudják a kedves kis tündérek s szánakozással mosolyognak rajta, hogy némely turlista többet tart a kirándulási jó uzsonnáról, mint a vidékről. Gondolják azonban, legyen kinek-kinek kedve

de sohasem oly meredek, mint az északi oldalon. Legjobban feltűnik ez a vízvásztó vonalból, mely a déli völgyhöz a legtöbbször aránytalannal közelebb van, mint az északihoz:

Azt a hajlamot, hogy a vizek délnyugatról északkelet felé tartanak, megtaláljuk még a hosszabbacska oldalvölgyekben is, mik rendszeren csak torkolatok közelében fordulnak a fővölgy felé. Egy tekintetet vetve

a részletesebb orografiai térképre, azonnal feltűnik e szabályosság

A Riska p. beömlésétől egy igen keskeny hegyél húzódik nyugati irányban, mely a M.-Szamos és a Riska patakba ömlő Farkas p. vízvásztójául szolgál.

A M.-Szamos völgyben néhány lépéssel feljebb haladva e szikla-

él annyira elkeskenyedik, hogy csak egy impozáns fal alakjában mered a magasba.

Utunk ezután már nemsokára a folyó partjáról a völgy oldalára mászik s keskeny, mogyoró és bükkfáktól árnyékolt ösvényen haladunk, majd Lapistyáig, csak a községen alul terül ki a völgy pár helyen s rajta a buja fű épen most került kasza alá.

M.-SZAMOSVÖLGY LAPISTYÁN FELÜL.

szerint s építettek egy ideális éttermet. Félkör alakban mélyed az a patak fölött a sziklába, földjét s a székek gyanánt legördült szikladarabokat fűvel, mohával párnázták ki.

A barlangnyilasokat is elkezdték a tündérek repkénynyel, rózsaszín fűzénynyel ékíteni, de ijedten vették észre, hogy egy-egy csunya törpe manó a sötét pokoltorkától megválni nem tud, ott gubbaszt egy-egy rejtett sarokban, síratja a gonoszság régi hatalmát. — A jó tündér nép megsugta tehát az embereknek: »Jó nektek itt lenni, építsetek ide magatoknak egy hajlékot.«

Az épület tervét is bizonyosan ők sugalmazták, mert a szép vidéket még szebbé teszi a várszerű menedékház.

Ime, milyen jó, hogy a hegyek regelakói is költöznek, cserélnek lakást. S hogy ez igaz, hogy így van, hinni, sőt tudni fogja a ki réges-régen s aki most látogatja meg a gyönyörtű tordai hasadékot.

A nap már nyugovóra készült mikor elértük Lapistya községet, nem mintha egy napi járásra lenne az M.-Szamostól, hiszen 3-4 óra alatt el lehet gyalogni oda, hanem a sok kőtördelés mellett idő kellett a folyton változó szebbnél szebb panoráma megismerésére s az út mentén kínálkozó számóca és málna bokrok (tavaly nyáron egyszerre érve találtam mindkettőt július elejétől augusztus végéig) megdézsmálására.

Érdekes helység ez a Lapistya! Hasonlóról még eddig sohasem hallottam; olyanról t. i. honnan mióta e világ fennáll, szekér ki nem járt, s legalább ebbe a században aligha fog kijárni.

Az egész község annyira el van zárva minden közlekedéstől, hogy oda másképp mint gyalog vagy

lólháton eljutni nem lehet, csupán télen, ha a Szamos befagy, indulnak meg a jégen a szánkók. Keletről és nyugatról a M.-Szamos járhatatlan völgye, északról és délről az ezer méterre emelkedő hegyoldal teszik ily nehezen megközelíthetővé. A Szamos itt W alakú kanyarulatot képez s a kanyarulatokba mindkét oldalról keskeny sziklanyelvek nyúlnak be s a sziklanyelvek közötti kis térségen és azok hátán épültek fel a község rendetlenül elszórt kis házai, mik berendezésükre nagyrészt megegyeznek a M.-Szamos házaival.

Sajnos, hogy a községről felvett kép a hosszás vándorlás alatt használhatatlanná vált.

Van a községnek még más érdekessége is: az, hogy a község úgy szólván ketté van osztva, mert a Szamos baloldali vízválasztójának lapos hegyhátán — hol földmívelést üznek — egy hasonló nagyságú telepet találtunk, mint a völgyben levő község. E házak s a körülötte levő gazdasági épületek csak nyáron a mezei munka idején népesülnek meg; télen legfennebb csak marhája gondozásáért ül ott egy-egy ember. Terményeiket, mi főleg kukoriczából, zabból és burgonyából áll, járható út hiányában seprő módra összekötözött zöld galyan csúsztatják be az 510 m. mélyen fekvő községbe.

A völgy oldal meredekségéről fogalmat nyújthat az, hogy az alig két km. hosszúságban kerek 500 m.-t emelkedik s a felmászásra legkevesebb egy és egy-negyed óra szükséges. Magam legalább ennyi idő alatt tettem meg, de az ott lakóknak idejük levén bőven, rendszeren két óra hosszágig sétálnak fel. De hogy e nép mennyire megszokta e fárasztó mászást, bizonyítja az, hogy sokan nap nap után, nem ritkán kétszer is megteszik ezt az utat. Sőt úgy látszik, mintha a mászásban szerzett kintartás még az utódokra át is öröklődne,

legalább máig is megfejthetetlen előttem s csodálatra kelt, hogy mint volt képes egy alig 4 éves leányka a meredek egész hosszában — az ő apró lépéseivel még elég gyorsan — a hegyoldalra tűző meleg július napon felmenni.

A nép különben itt is, mint az egész havason meglehetősen piszkos, nem ritkán marháival együtt él egy szobában. Az pedig, hogy az istálló és lakóház össze legyen építve, egészen közönséges, sőt rendes dolog.

A nők ifjabb korukban határozottan szépek, fehérarczbőrüket a nap nem égette meg, de a rajta levő természetes piros rózsát a vastag piros festékekkel egészen eltakarják. A férfiak között, mint a csoportképen is látható, nem ritkán hatalmas ala-

kok is láthatók, közöttük igen sok tipikus oláh jelleggel.

Az éjjel itt is a kincstári erdőházban töltöttem s csak másnap reggel folytattam tovább útam a M.-Szamos mentén fölfelé.

A községen felül mintegy 2,5 km.-re eltűnnek a síma hegyoldalak s helyüket rendkívül impozáns meredek sziklafalak váltják fel. Az eddigi kristályos palák helyet adnak a kemény gránitnak, melynek hatalmas tömbjei sűrűn hevernek a folyó medrében s a hozzájuk csapkodó habok zúgása már messziről meghallható. A meredek sziklafalak véget vetnek a rosz gyalogösvénynek is s csak szikláról sziklára ugorva, vagy övig a tajtékzó vízben gázolva lehet lassan előre haladni. Legutolsó képünk azon helyet mutatja, hol a két völgy a gránit fellépténél összeszorúl s fellépnek a meredeken kiálló sziklafalak. Ez csak a szép és regényes vidéknek kezdete, de a következő, sokkal szebb részletekről a völgy szűk volta és a biztos megálló hely hiánya miatt képet már nem készíthettem.

A H.-Szamos völgye a túristák előtt — dicséretet érdemelt az E. K. E. vezető férfiainak — már nem épen ismeretlen terrenum, de e szurdok, mely 5-6 km. hosszúságban majdnem Bélesig tart, azt hiszem terra incognita. A havasi lakók közül is csak elvétve vetődhetik ide valaki, de hogy túrista fölkereste volna e helyet, alig hihetem. Igaz, hogy egyfelől az ide jutás és megélhetés is nagyon bajos, de másfelől a szurdokban való haladás is kipróbált és edzett túristát igényel. Hanem ha akad valaki, ki a test kényelmét feláldozza, s fáradságot nem sajnál, itt bő jutalmát nyeri szellemi élvezetekben, a szűz természet festői panorámájában a reá fordított fáradságnak.

* * *

Végül legyen szabad még pár szót intéznem az E. K. E. nagyrabecsült választmányához s figyelmébe ajánlanom e helyet, mert tudomásom szerint a választmány épen tervbe vette e havasoknak a nagyközönség részére való föltárását, illetőleg megközelíthetővé tételét.

A gyalui havasoknak ez ideig — legalább úgy hallottam és olvastam mindenkitől — legfestőibb helye a Béli-sziklát követő része a H.-Szamos völgyének. Én, ki mindkettőt láttam, merem állítani, hogy méltó vetélytársa ennek a M.-Szamos szurdoka is s már az a rész is, a mit ez utóbbiból láthattam, méltán megérdemelve több figyelmet s hiszem, hogy az általam be nem járt terület még regényesebb helyeket mutathat. E szurdok megközelítésére még nem is kellene a M.-Szamos rosszul járható völgyén végig haladni, hanem meglehetne közelíteni azt Reketóból is Mariselen át. Arra az esetre, ha ott legalább egy járható ösvényt lehetne készíteni, egy két-három napra terjedő kirándulásnak programját a következőkben vélem legcélszerűbben összeállítani: *Első nap*: délelőtt érkezés Reketóba a H.-Szamos völgyén fel, d. u. kirándulás a völgyön föl a Szamoson levő dúzzasztóig, estére vissza. *Második nap*: kora reggel indulás Reketóból a Marisela vezető úton, Mariselen át és a templomon túl a katonai térképen Cridenhisnak jelzett patak völgyén le a M.-Szamos völgybe s ezen föl Bélesig. Ez az út azonban kissé hosszú s valószínűleg szükséges lenne egy turista menedékház építése. Ez kikerülendő, lehetne Marisela Lapistyára ereszkedni be s innen menni másnap föl Bélesig. *Harmadik nap* lenne Bélesről Funtinyelen át a Reketó völgyébe a dobrusi erdőházhoz, innen még délre föl lehetne jutni a magurai villatelepig s estére a magurai hegyháton végig Reketóba visszatérni.

Azt hiszem, csak ez lehet a leghelyesebb útírány, ha az általam jelzett helyeket valaki megszándékozik nézni.

Úgy gondolom, hogy nem végezne hiába való munkát az E. K. E. akkor sem, ha az egyes vidékekről egész átnézetes kis térkép kíséretében részletes programot s legalább hozzávetőleg a költségeket összeállítaná. Az E. M. K. E. adott ugyan ki Úti Kalauzában egy kis térképet, de azért ez — eltekintve annak hibáitól is — mégsem lenne fölösleges.

Fürdők higiéniéje.

Irta: Fodor József.

Megindulással és elfogult lélekkel léptem egész életemben fürdőhelyek területére. A fürdőhelyhez annyi gyötrő szenvedés, annyi lelket fentartó remény és annyi boldogító öröm fűződik, hogy még az elfásult szívben is kell, hogy megilletődést, pietást ébresszen. E mellett a fürdőknek

gyógyító hatása annyira rejtelmes, annyira kívül esik az orvosi tudomán exakt latolgatása s megfajtása határain, hogy éppenséggel nem csodálatos, ha a régiék a fürdők és források jó és rossz szellemeiben hittek.

A fürdő bucsúhelye a testében sinylődő embernek, a hova reszkető reménnyel elzarándokol; forrása pedig csodatevő oltár, a mely előtt esdeklő áhítattal borúl le. Tiszteletreméltó hely mindazok előtt, kik megbecsülni tudják azt, a mi emberi. Különösen megbecsülésre méltó az orvos előtt, a ki a jó fürdőhely áldását legjobban ismeri s méltányolhatja.

De meg is becsüli nem csak az orvos, hanem a közönség is, sőt az állam is a fürdőket. A magyar nép különösen szereti a fürdőket, bízik gyógyító hatásukban, talán többet is, mint a mennyire a fürdő képes; a magyar állam pedig a közegészségi törvényben a legnagyobb jóakaratot, támogatást tanúsítja a fürdőhelyek iránt — igaz, hogy csak papiroson és nem annyira egészségügyi, orvosi és humánus okokból, hanem inkább nemzetgazdasági érdekből.

A fürdőhelyek hatásának módjáról és föltételeiről a nézetek fölötté eltérők. Vannak nihilisták, a kik a fürdő eredményeiben csupán az általános higiénikus erők — a jó levegő, mozgás, gondtalan élet, jó táplálkozás, fürdés — hatását látják; a kik azt vélik, hogy az értelmes utazás és a helyes nyaralás épp oly egészségjavító, mint a drága fürdőzés; a kik állítják, hogy a gyárban készített mesterséges ásványvizek éppen olyan hatásúak, mint a sokkal drágább természetes ásványvíz. Mások ellenben — az általános higiénikus tényezők fontos szerepét nem tagadva — mégis a fürdőnek és a forrásnak titkos, ismeretlen, csodálatra méltó hatásában is hisznek, a fürdőkben bíznak, a mesterséges ásványvizet pedig szentségtörő hamisításnak tekintik.

Valóban örülök, hogy nem kell a vitatkozók táborában valamely pártra állanom. Könnyű a feladatom; mert hisz azt mind a két ellentfél elismeri, hogy *a fürdő általános higiénikus viszonyai lényeges szereppel bírnak a fürdő gyógyító hatásában*, de sőt szereppel bírnak abban is, hogy a közönség a fürdőt megkedvelje avagy elítéli s elhagyja. Ennélfogva talán szíves meghallgatásra találok mindkét párt részéről, ha vázolni kívánom a *higiénikusnak követeléseit a fürdővel szemben*.

Menjünk, t. olvasóim, fürdőre. Lássunk mindent a higiénikus szemével, bíráljunk higgadtan s elfogulatlanul s tanácsoljunk szerényen s anyagi viszonyaink méltányos figyelembe vételével. S ha bírálatunk s tanácsunk túllép a legtöbb fürdő anyagi képességei s viszonyai határán, megnyugtatóul mondhatom, hogy e tanácsokat a jövő számára szem előtt tartandó irányzóul tekintem, a mely felé a fürdőknek lépésről-lépésre fejlődniök kell.

Az első kérdés a fürdők higiéniéjében: *Milyen a közlekedés a fürdőbe?* Ez egyszersmind a prosperálás kérdése is mai nap. A vasúti összeköttetés a civilizált fürdőt — még ha messze esik is — közelivé, könnyen elérhetővé teszi, ellenben annak hiánya elérhetetlenné változtatja még a közel fekvőt is.

Magyarország sok fürdőjének, mely hajdan széles környéknek volt gyűlöhelye, nyakát szegte az új köz-

lekedés, a mely megnyitotta az útát a távolabb fekvő, de kényelmesebben elérhető fürdőkhöz.

És ez irányban a közönség követelése egyre fokozódik. Ma már nem elég a vasút, nem elég a gyorsvonat sem; direkt vagonokat kívánnak a fürdőhelyekre, sőt a betegek kényelmét kielégítő *betegszállító vaggont is*, a mely pl. a tüdőbajosok fürdője felé mentes a légvonattól, füsttől, s hogy ne rázzon, gyenge rugókkal van ellátva a csúzos betegek, a női bajokban szenvedők fürdői felé. Ilyen beteg vagonokat a magyar államvasút is tervez, *Csatári* Lajos dr. igazgató főorvosa javaslata alapján.

Kocsin való közlekedés csak kivételesen tetszik a közönségnek; az edző hegyi fürdőkben. Magától érthető azonban, hogy a kocsin közlekedésnek kényelmesnek és drákói szigorral rendezettnek kell lenni, nehogy a vendéget mindenféle zsarolással izgassák és elkedvetlenítsék. Síkságon, poros, forró országúton senki se kíván fürdőre járni. Az ilyen fürdőnek forrásnifái petrezselymet árulhatnak

Nagyon fontos a *fogadás* is a fürdőben. A nyugat nagy fürdőiben a vonat úgyszólván virágos kertbe érkezik. Az állomás háza, termei ragyogók, barátságosak, tiszták, a szolgáló személyzet udvarias, tiszta, értelmes. Elgondolhatjuk, mit mond és érez a beteg, ha Büdös-Szent-Kút fürdőbe érkezik: vityilló állomás, sár előtte, sár utána; piszkos, gatyás vasúti szolga, ásítózó komondor, gebés, löcsös kocsis; dohányfüstös, összeköpködött, legyes váróterem — akár visszafordul mindjárt a vendég s zónajegygyel más fürdőbe menekül.

A jó fürdőben az úton elgyötört betegeknek az állomáson kipihenhetésére külön szoba áll rendelkezésére, egyszersmind itt talál lakásjegyzéket, értesítést, felvilágosítást a rendelkezésre álló lakásokra nézve, úgy hogy hosszú keresés helyett egyenesen mehet az állomásról a választott lakásra. A vasúttól a hotelba, a lakásba szállítására czélszerű hordozó készülékek vagy kocsik álljanak rendelkezésre.

Megérkeztünk hotelunkba. Ruhaváltás után körütekintünk. Ezt a körütekintést mindenki másképen végezi; a beteg a fürdőházba siet, fürödni szeretne még az nap, akár mindjárt kétszer; a leányos mama a legények közé tekint, a szalma-özvegy páciens a doktorokat bírálja, a higienikus... az rosszabb mint a fináncz az alföldi heti vásáron, mindent lát, mindenhová bekukkan s a mi a fő: *soha semmivel sincs megelégedve*.

A fürdő *fekvését* már kritizálja: mintha azt nem az Úristen adta volna. Azt találja, hogy a fürdő ki van téve kopár környezetével a forróságnak és az uralgó szeleknek s szélfogó, hűsítő erdő ültetését sürgeti. Megrója, hogy a fürdő házai a lapályon, a völgyben épültek és nem használták ki az emelkedettebb részeket az építkezésre. Még azt is észreveszi, hogy a fürdő körül szép sűrű nádas hullámzik, pedig az a nádas már a fürdő belterületén kívül esik, tehát semmi köze hozzá a fürdőnek. Különösen pedig azon gáncsoskodik, hogy gondolkodás és terv nélkül *szituálták* ide meg amoda a különböző fürdő építményeket. A kávéház, a nagy korcsma közel van a hotelokhoz, de a fürdőház annál távolabb; az istállók ott fekszenek a *korzó* mellett; az

országút porával, esetleg csordáival keresztül hasítja a a fürdő telepet stb.

Különösen érdeklik a higienikust a fürdő *talajviszonyai*, még pedig nem annyira a geológiai formáció, mit régebben annyit hangoztattak, hanem a talajnak átívódása vízzel s beitatása szennyel, ganajjal.

Már a terület külső alakulatából következteti, hogy a fürdő területe alatt nyírkos, víztől járt a föld, minthogy a fürdő katlanszerű mélyedésben fekszik és így oda vezetődik a környék talajvíze.

A gyepet felverő éles sásból, a park egyik zombékos mélyedéséből, az állóvízből, melyet tónak dicsérnek, ámbár inkább pocsolya, megint nyírkos talajra, magasan fekvő talajvízre következtet; a hűvös, árnyas gyalogútnak szép zöld bemohosodását s dohos szagát is észreveszi s megint nedves, nyírkos talajra és a levegőnek a sűrű lombzat miatt megrekedésére következtet.

A nyírkos talajt pedig nagyon is kárhóztatja a higienikus, minthogy attól nyírkos és hideg a levegő (kivált este, éjjel) és nyírkosak a lakások; már pedig a fürdőző közönségnek a bőrét a gyakori fürdés, a melegvíz szerfölött érzékenyvé teszi, azért a fürdővendéget a nyírkosságtól nagyon is óvni kell. Ép úgy ártalmas a megrekedt nyírkos levegő; könnyen okoz válólázat, maláriát.

* * *

A fürdő *épületeinek* higienikus bírálata nehéz feladat. Először is nézzük a *lakásul* szolgáló épületeket.

Mentől nagyobb a hotel, annál nehezebb egészségessé, kényelmessé, nyugalmassá tenni és tisztán tartani. Sok beteg egy háznál, egy fedél alatt, minden körülmény között sok kellemetlenséggel jár.

A sok emelet szintén már magában véve ártalmas, mert nehéz az emeletekre közlekedés, s alúlról fölfelé megromtják egymás levegőjét a lakások. Azért a fürdőhelyen is az ideális lakás: *a családi ház*. Egyszerű üdülő helyeken erre kell törekedni. Népes fürdőkben, különösen pedig súlyos betegektől látogatott fürdőkben azonban le kell arról mondanunk, mert a beteg a fürdőház, a forrás közelében szeret lakni, étkezni s hotelban kényelmesebben él, mint szerte fekvő magánházakban.

Jó fürdő-hotel építése a legnehezebb feladatnak mondható, kivált ott, hol főképpen betegek használják a fürdőt. A beteg érzékeny, követelő és a mi fő: érzékenységének és követelésének meg *kell* felelni, ha jó kedvet akarunk benne fentartani, a mi egyik alapfeltétele a gyógyulásnak.

A legelső feladat, hogy a beteg *a hotelból kényelmesen jusson el a fürdő, az étkező és a társalgó termekbe*, könnyen közlekedhessék. Erre kell a fősúlyt vetni úgy a hotel elhelyezésénél, mint belső berendezésénél. Egynémely fürdőben a leghelyesebb az, ha — legalább a súlyosabb betegek részére — egy tető alatt együtt van lakás, fürdő, étkező. Ilyen hotel építése természetesen a legnehezebb, ámbár nem lehetetlen. Az ásványvizet ugyanis el lehet zárt csövekben bárhová vezetni a fürdők számára.

A hotel szilárd anyagokból, vastag falakkal épül-

jön. Szerencsétlen gondolat az Magyarországon, ha svájci mintára, tehát vékony falakkal építik a nyaralókat, fürdő hotelokat. A mi klimánk nyáron szerfölött forró, nem olyan, mint a svájci klíma. A vastag falak több heti forróság után sem melegednek keresztül s hosszas hűvös időjárás esetén sem okoznak borzongató hideget, mint a vékony falú lakások. A vastag falú épület egész nyáron át a nyárnak közepes hőmérsékével (az éjjeli és nappali hőmérsék közepesével) fog bírni s azért az érzékeny bőrű fürdővendégre nézve kellemes és egészséges.

Nagyon forró klímákra tekintettel, valamint számba véve, hogy a fürdőben éppen *nyáron* tartózkodnak a betegek, különös gondot kell fordítani a szertelen forróság elhárítására, mert igen sok beteg — sőt sok egészséges is — nem tűri a nyári forróságot; izgatott, kimerült lesz tőle, gyomor- és bélzavarai támadnak. Azért a háznak napfelé tekintő homloka előtt magas fák álljanak, a háztető ugorjék egy és több méterre elő; az ablakokat — ha keletől dél felé és déltől nyugatig irányulnak — külső zsalukkal, avagy kifeszíthető ponyvakkal lássák el. Az ablak között lebocsátható ablakredők vagy az ablakon belül fekvő függönyök, spalét-táblák czélszerűtlenek.

Az épület pavillon-rendszerű legyen. A belső udvart, kivált az úgynevezett világító-udvarokat kárhóztatjuk; egyáltalán bezárjuk pedig mind azt a helyiséget, legyen az lakószoba, árnyékszék, vagy cseléd-szoba, a melynek legalább egyik oldala, ablakával együtt, nem nyílik teljesen szabadba.

Ha silányul épült a hotel fundamentuma, azonnal észreveszi a higienikus. Az épületbe lépve nyirkos, dohos szagot tapasztal; a falak a földszinten szembeötölőleg hidegek, sőt talán nyirkosság foltjai is láthatók rajtuk, a szobák dohos szagúak. Nyirkos fundamentomot, nyirkos földszintet fürdőben nem szabad megtűrni, mert egészségtelen. Hogy pinczelakásokat ne használjanak, magától érthető.

A fundamentom s a földszint szárazságát többféleképpen igyekeznek elérni. Pinczét építenek a ház alá s czeментtel falazzák a fundamentomot. Ebben legjobban megbízhatunk. Máskor (újabb időben) beton réteget fektetnek az egész épület alá s elhagyják a pinczét. Ez olcsóbb építésmód és fürdőhelyen elfogadható.

A rossz fundamentomú házat úgy igyekeznek szárítani, hogy a falak körül levegő csatornát vonnak; továbbá: hogy aszfalttal, czeментtel vonják be belül a nyirkos falat. Ügyes és értelmes készítés mellett mindkettő nagy hasznára válhat a nyirkos épületnek.

A fürdőhelyen a földszint padlója *legalább* egy méterre fekdjék a környező talaj fölött; ez óv a talaj nyirkosságától, s a talaj felszínén nyugvó hideg, nyirkos levegőtől.

Az épületben a folyosók, csarnokok tágasak, világosak legyenek; nevezetesen pedig a lépcsőkön való közlekedés könnyű legyen, hogy azt a beteget, a ki nem járhat lábán, kényelmesen s biztosan vihessék vagy tolhassák. Nagyobb hotelokban elkerülhetetlen a jó felhúzó gép. Földszinten a lépcsős feljárt mellett lejtős út is legyen, melyen a beteget toló kocsin ki be szállíthatják. A folyosókon a padló fölött hosszú sző-

nyeket kell lerakni; ez csöndessé teszi a hotelt és az elcsúszást is megelőzi.

A *lakószobát* szigorúan bírálja a higienikus. Legalább 3½ méter magas és 4 méter hosszú, 3 méter széles alapterületű, vagyis legalább 42 köbméter térfogatú legyen. Még az egy ágygyal berendezett szobák is nyomasztók, rossz levegőjűek, ha ennél kisebbek. Magától érthető, hogy előkelő házban még magasabbra és tágasabbra szabják a szobákat, valamint az oly szobákat, melyekben két vagy több ágy van.

A lakószobát a gondolkozó építő úgy szituálja a hotelban, hogy inkább a keleti irány felé tekintsen; az egyéb czélra, mint lakásul használt helyiségek pedig, pl. a folyosók a nyugati irány felé fekdjenek, hogy így reggel a kelő nap felvidítsa a beteget, a délutáni forróságban pedig árnyékot találjon.

Az ablakokból való kilátás szintén figyelmet érdemel; üdítőnek, barátságosnak kell lennie. Szemetes, zajos udvarokra, majorságra, istállókra kilátás, avagy trágyahalmokra, pocsolóra stb. nemcsak kellemetlen, hanem egészségtelen is.

A szobákat ne tapétázzák, mert miatta nehéz a poloskák ellen a védekezés; ha pedig tapétás a fal, tavaszkor végig kell tapogatni s az elvált részeket frissen kell ragasztani. Rongyos, szegektől lyukgatott tapéta visszataszító s rendesen tisztátalan.

Oly fürdőkben, melyekbe sok tuberkulózus beteg jár, egyáltalán használhatatlan a tapéta, mert ottan minden ilyen beteg után frissen kell meszelní a szobát jó zsíros (sűrű) mészszel. A mészhez enyhe olajsín zöld, vagy szürke (ombra) festéket tehetnek.

A padló keményfa legyen, — mindenesetre olajjal, viaszszal vonják be. Tág részek a padló-deszkák közt szennyesek és egészségtelenek, kivált tuberkulózus betegetektől járt fürdőkben.

A *fűtés és szellőztetés* kevésbbé fontos a hotelokban — hisz nyáron, tárt ablakok mellett tartózkodnak ott az emberek s a szobákat sem zsúfolják tele. Kisebb svéd kályha rendesen elég. Ha azonban *télen is használják a fürdőt*, akkor különösen gondosan kell a fűtést szerkeszteni. Legjobb az egész épületet minden szobájával, folyosójával együtt czeentrális fűtéssel, pl. forró vízzel, gőzzel vagy jól szerkesztett levegő-fűtéssel fűteni, s gondosan szellőztetni.

Az is jó, ha az ablakon a második ablakszárny helyett szűnyoghálós ráma van; ez nem csupán a kínzó szűnyogokat zárja ki, hanem megkönnyíti, hogy éjjelre nyitva maradhasson az ablak s így a szoba jól szellőzzék.

A legfontosabb két *bútor* a kényelmes ágy és a jó pamlag.

Az ágyat centiméterrel a kézben mérjük s 80 cm. szélesség s 180 cm. hosszúság alatt (hacsak nem gyermek-ágy) habozás nélkül elvetjük.

Legjobb a tömör vas-ágy, a csöves vasban poloska s egyéb féreg fészkel; éppen így a cifra faragású, repedezett fájú ágyakban.

Az ágyban legjobb ágynemű a rugalmas drót derékalj, szalma vagy gyaluforgács-matracz, rajta dúrva gyapjú-pokróc, ezen vászon lepedő; takaróul finom

gyapjú-pokrócás vászon-hüvelyben, tollas és lószőrös vánkos; hideg, nyírkos fürdőben lábdunna.

A szalma- vagy gyalúforgács-mátrácznak az az elsőbbsége a lószőr fölött, hogy sokkal olcsóbb s fertőtlenítés céljából bátran elégehető. Tehát különösen tuberkulózus betegek szobáiba való.

A pamlag szintén hosszú, mély és kényelmes legyen; olyan, hogy a beteg rajta kinyújtózva fekhessen. A rövid *kanapé*k tűzre valók.

Női betegektől látogatott fürdőben ágy és pamlag alacsony legyen, hogy lefekvéskor ne kelljen magasra emelni s erőltetni lábukat. Reumás, köszvényes betegeknek szintén olyan ágy és pamlag való.

Könnyű nádszékek (a tapецzirozott székek nehezek, emelgetésük ártalmas és meleg is), kényelmes karosszék, asztal, tiszta, célszerű mosdó-szekrény, kényelmes — nem tányérkicsinységű — mosdó-edények (fémből legcélszerűbb), egyszerű, faragás nélkül való ruhaszekrény, ágy és pamlag mellett telegráf: ezek teszik ki a bútort. Szőnyeget, függönyöket ne használjanak fölöslegben. Porosak, meleg, fertőzést tartók. Hideg és nyírkos klímájú fürdőben nem lehet el náluk nélkül az ember; ott padlón és falon (ágy, pamlag mellett) bőven kell alkalmazni. — Köpőládák helyett jobb vízzel (gáliczos vízzel) telt köpöcsészeket adni.

Alig szükséges mondanom, hogy mindezen kívül a legfontosabb dolog a szobában a kellő *tisztaság*. A mely szobában beteg lakott, nem szabad távozásakor azonnal másnak kiadni; 2—3-szor 24 óráig tárt ablakok mellett szellőztessék, porolják, tisztogassák. A fertőző betegségbe esett és a tuberkulózus beteg szobáját s ágyneműjét ezenkívül szabályszerűen dezinficiálni is kell.

Okvetlenül szükséges mellékhelyiség minden lakáshoz az *árnyékszék*. Hotelban folytonos felügyelet alatt álljon, bármiképpen van is építve, különben undorítóvá s egészségtelenné válik. A hol a folyosón, lépcsőn érezni lehet a közeli árnyékszék szagát, ott rendtelenség van.

Az árnyékszék könnyen elérhető, világos legyen és akármiképpen van szerkesztve (akár klozet akár nem) legyen jó szellőztetése. Legegyszerűbb a szellőző cső, a mely a szobácska tetejétől a háztető felé vezet. Célszerű, ha e csőben gázlángot avagy petroleum lángot égetnek, mert különben (nyáron át) nincsen elég áramlás benne. A szellőző csövet melegítő gáz vagy petroleum láng arra is szolgálhat, hogy este és éjjel világítsa az árnyékszéket.

A klozetben legyen bőven víz, az egyszerű árnyékszékeken pedig jól záró fődél.

Mindenek fölött pedig tartsák tisztán az árnyékszéket. Árnyékszékbe, pissoárba nem való a karbonos mész, hanem tisztaság, mosogatás, letörülés. A karbonos mésszel beporolás értelmetlen, szennyet konzeráló és gyomrot émelygető eljárás.

A jó hotel nem lehet el a célszerűen szituált, széltől védett *terrász* nélkül, a melyen a vendégek reggel és este — a mikor a park nyírkos — társalognak.

Ezekben a hotel, lakóházat megbíráltuk. Legfő-

lebb még annyit említsünk meg, hogy éber kiszolgálásról, csendről és nyugalomról is kell gondoskodni.

Némely fürdőben, mint említém, a betegek számára célszerű a fürdővizet a hotelba is bevezetni, hogy az a beteg is, a ki szobáját nem hagyhatja el, fürödhessen. Kiváltképpen fontos ez az intézkedés csúzos, köszvényes betegek fürdőiben, s itt is kivált ha télen is használják a fürdőt. És gondoskodni kell tűzveszedelem ellen is. Legyen elégséges számú és tágas, kőből épült lépcső a hotelban, s a főajtók kifelé táruljanak.

A fürdőnek többi, tartózkodásra, szórakozásra, étkezésre stb. szolgáló helyiségeiről keveset kell mondanom; mindenütt tisztaság, jó szellőzés, kényelmes butorozás, jó árnyékszék a legfontosabb higiéniai kellékek.

Az *étkező termeket* ne árássa el ételszag s még kevésbbé dohányszag; a kávézó, dohányzó termekben ne legyen füst; mind ezt pedig még zárt ablakok mellett is eléri, ha a termék tetején elég tágas — személyenkint legalább 100 négyzetcentiméternyi keresztmetszetű — szellőző kürtök vannak, fel a háztető fölé. A hol pénz van, vagy géperő áll rendelkezésre, ott a társas termekben legjobb a pulziós szellőztetés, mérsékelt hűvös levegővel. — *Táncstermekben* még a por veendő figyelembe, melyet a parkból, az útakról behordanak. A terem ajtai előtt bőségesen legyen lábtörő.

Efféle termeket sohasem célszerű minden oldalról tele rakni ajtókkal, ablakokkal, mert ez szellőztet ugyan, de egyszersmind erős légvonattal jár, a mire pedig nagyon érzékeny a fürdővendég. A terem vendégei ne dőlhessenek háttal a csupasz falra, mert az rendszeren nagyon hideg s könnyen meghűlést okoz.

Petroleumos függő lámpák eltávolítandók, mert veszélyesek. Egyáltalán tűz elől menekülésre gondolni kell: ilyen termekben a tágas ajtóknak kifelé kell nyílniok.

Táncstermek számára padlózatul különösen ajánlatos az újabb divatú aszfaltba rakott keményfa padló. Lakószobákba is az volna a legjobb, csak hogy drága.

A hotelokat és a társas termeket kényelmes közlekedéssel kell egymással összekötni: apró-kavicsos, avagy aszfaltos (portalan) *járó utakkal*. Tolókocsik számára mindenütt feljárók legyenek, nehogy a ki járni nem tud, a lelket üdítő szórakozásból (mire kétszerezsen szüksége van) ki legyen zárva.

A főbb járó utakat eső és nap ellenében tetővel kell ellátni, sőt a szél oldaláról el is lehet zárni.

A reumasok, köszvényesek fürdőiben teljesen zárttá készítsék az utat a fürdőbe, hogy a fürdőből érkező, átmelegedett testű beteg ne hüljön meg.

Ezeket az utakat esőben sétálásra is használhatják, de még jobb, ha e célra külön fődött s szél ellen védett séta-csarnokok vannak. Itt por és légvonat ellen szükséges a gondoskodás.

* * *

A *fürdőház* a legfontosabb épülete a fürdőnek; higiénije kifogástalan legyen. E tekintetben nem kell hosszúság és részletes fejtegetésekbe bocsátkoznom, elég ha röviden utalok a fontosabb momentumokra: a

fürdőház elhelyezésére a hotelokkal szemben, a betegeknél oda való közlekedésére (tolókocsik!) az épületnek szárazon építésére, a kellő terjedelmű légvonattól mentes váró csarnokokra, pihenő szobákra, korridorokra, klozetokra stb.

A fürdőszobától megkívánjuk, hogy kényelmes tágasságú (legalább 3×4 méteres), viágos és szellős legyen; falzata, padlója száraz, tiszta.

A falat olajjal, vagy jó czementtel vonják be; padlónak legjobb az aszfalt.

A gőz és romlott levegő, a szénsav, a kénhidrogén-gáz gyors eltávolítására a szobátetön legalább 300—400 négyzetcentiméter tágasságú kürtő legyen, mely a szabadba vezessen, de ne éppen a fürdőkád fölött, nehogy esetleg hideg áramlást hozzon a fürdőre. Levegőt a szabadból a padlóhoz közel zsaluval ellátott nyíláson kell bevezetni. Nyírkos, hűvös időben ezt a levegőt, és vele az egész fürdőszobát fűteni kell. Legkényelmesebb e célra a forró víz vagy a gőzfűtés, melynek csövei a levegőt bebocsátó nyílás előtt fekszenek és a beáramló levegőt megmelegítik.

A vaskályha silány fűtés.

A fürdőkád higiéniai berendezése maga egy felolvasást betölthetne. Ne legyen a kád magas (kivált nők, reumasok fürdőiben), mert terhessé teszi a fürdőbe szállást. Jobb a padló színe alá mélyített kád vagy medence, mint ha a kád mellett kívül lépcső, pódium van a beszállásra. Legyen kéznél emelő apparátus, melylyel a súlyos beteget a vízbe bocsátani s onnét kiemelni lehet. A be- és kiszállás támogatására legyen karfája, vagy tartó zsinórja. Impermeabilis anyagból pl. agyagárútból, esetleg fémből (és ne fából) készüljön; vize alulról emelkedjék, avagy a csapról folyó vizet kautsukcső a kád fenekére vezesse, nehogy sok gőzt verjen fel. Telegráf, vagy csengő legyen mellette. Biztosan zárjon a vizet elvezető cső szifonja, nehogy a vizet elvezető közös csatornából bűz jöjjön a fürdő szobába. Hőmérője legyen. A hideg ásványvizet célszerű készülékben kell melegíteni, pl. egy zárt üstben, a melyben a keresztül áramoló ásványvizet gőz csövek melegítik. A nagyon meleg víznek lehűtése ugyanily zárt üstben történhet, a melyben a meleg ásványvizet vezető csövet az üst belsejében keringő hideg víz hűti.

A fürdőszobában kényelmes pamlag álljon, szőnyeggel bevonva; a padlóra gyékény, avagy spanyolnád-rostból készült szőnyeg való, továbbá asztal, székek, tükör, jól járó óra, köpő-edény vízzel telve és szobai árnyékszék avagy legalább éjjeli edény. Gondoskodjanak puha száraz fehérműről, sőt melegítő készülékről a fehérműinek.

Fő dolog a szoba tisztán tartása. Minden fürdés után szellőztetni kell, a miért az ablaknak könnyen nyithatónak kell lenni,* de azért jól zárjon is, nehogy légvonat támadjon. Az átmedvesedett tárgyakat szárazakkal kell kicserélni, a tisztátalan edényeket ki kell üríteni, a kádat bőségesen ki kell öblíteni stb.

A fürdőház higiénijében kardinális dolog még az *elhasznált víznek eltávolítása*. E célra vascsövek, avagy

* Magas ablak jobb, mint alacsony, széles. Az ablak, középmagasságában, vízszintes tengelyen forduljon alul be, felül kifelé.

mázos fölszintű agyagcsövek legajánlatosabbak, jó mélyen a földbe rakva, hogy télen ne fagyjanak ki. A csatornák szifonjait szorgos gondnal kell ellenőrizni. A fürdővizet messze kell levezetni s arra is jó ügyelni, hogy a fürdő szomszédságában mocsarat ne képezzen.

Az *ivócsarnokról* is kevés a mondani valóm. Legfontosabb speciálitás ott a helyes elbánás az ásványvízzel: tisztaságot biztosító legyen a forrás foglalása, célszerű legyen a töltőgőz kút, tiszta, olómtól mentes csapokkal, nagyon hideg víz számára állandó fokú melegvíz fürdő, a nagyon meleg számára pedig hidegvíz fürdő való. Poharát legjobb, ha kiki magával hozza; mindenesetre jól öblítsék ki a poharat.

A fürdő köztisztasági berendezései között első helyen áll az ürülékek, fürdővíz, vendéglős moslékvize eltávolítása. Csak némileg is népesebb fürdőben mind ezekre nézve elkerülhetetlen a *csatornázás*. — De a csatornázásnak gondosan kell készülnie, különben kevés a haszna. Legelőször is bőséges öblítő vize legyen; vasból, agyagcsövekből vagy öntött cementből készüljön; szifonjai mélyek, jól zárók legyenek; célszerű automatikus vízgyűjtőkkel s öblítőkkal lássák el, végre minden egyes csatorna ágazatot a végén jól lehesse szellőztetni. Kisebb fürdőkben legalább a vendéglős moslékjának s a fürdővíznek csatornákkal való elvezetéséről kell gondoskodni, az árnyékszékeket pedig impermeabilis falzatú gödrökkel láthatják el, melyeket naponta száraz földdel avagy turfával dezinficiálnak. Ha a fürdőkben istállók vannak, magától érthető, hogy azok szennyére is figyelemmel lesznek, valamint a vendéglős szemetes gödrére, baromfi udvarára stb., a melyek éppen fürdőhelyeken gyakran a legrútább szenny fészkei.

Elkerülhetetlen a *vizvezeték* is. Fürdőben sok édes vízre van szükség: italul, tisztogatásra, klozetokba, esetleges tűz olására s nevezetesen még az utak, a gyepek s ültetvények öntözésére, locsolására.

Az ivóvíz teljesen kifogástalan legyen, mert a sokféle vidékről érkező beteg más-más vízhez lévő szokva, csakis a teljesen jó ivóvizet ilyetartalom nélkül. Ha a jó ivóvíz szűken van, kettős vezeték kell építeni: egyet jó ivóvízzel s egyet a rendelkezésre álló másik vízzel az egyéb szükségletre.

Az ivóvízvezeték csöveit nagyon mélyre — legalább $2-2\frac{1}{2}$ méterre — kell lerakni, hogy nyáron üdítő legyen a víz, télen pedig ne fagyjanak be a csövek.

Gondos higiéniai vizsgálat nélkül sem kútnak, sem forrásnak a vizet nem szabad italul kiosztani.

Szinte hihetetlen, mennyi mindenféle van még szükség, hogy a beteg kényelmesen érezze magát a fürdőben s egészsége javuljon; így megkívánja a szórakozás különféle eszközeit u. m. színházat, koncertotkat, játéktereket (bizonyos fürdőkben labdázó, tornázó tereket már a gyógyítás céljából is be kellene rendezni), kuglizót, kávéházat, olvasótermet, zenetermet; megkívánja az árnyat, kényelmes parkot*, a csónaká-

* Mélyedésben, zárt völgyben egészségtelen a park. Egészségtelen a nyírkos talajú park is. És nem célszerű a nagyon is sűrű bokros, sötét, fallal, deszkázattal, sűrű sövénynyel kerített park sem, kivált lapályon avagy zárt völgyben.

zást, kirándulásokat, a templomot stb.* Ezek elhelyezése, berendezése, fentartása sokféle higiénikus rendszabályokkal jár, mikről azonban itt külön és részletesen nem emlékezhünk meg. A beteg kényelmére szolgál, de biztonságának és egészségének is javára van a fürdő útjainak kellő világítása; a pósta, a telegráf, nevezetesen pedig a telefon a hotelokból a fürdőbe.

A fürdő-higiéne más fontos fejezetére térhetünk; t. i. a vendégek és *betegek ételmezésére*. Ebben az irányban legalább is ugyanannyi a jogosult panasz igen sok fürdőben, mint a kényelmetlen s egészségtelen lakások, fürdők ellen, ha nem még több.

Fürdő vendégeket nehéz a koszttal kielégíteni, mert mindenki más főzéshez van szokva s szeret kritizálni, gyakran csupán feltűnésből is; azért kettőzött gondot kell fordítani a tiszta, egészséges főzésre, tiszta, egészséges italokra.

Véleményem szerint fürdőben az étkezés leghelyesebb rendszere a *table-d'hôte* étkezés. Az *à la carte* étkezés okvetlenül drágább, mert többbe kerül a vendéglősnek, e mellett kevésbé ízletes, kevésbé szaporos. Mégis nálunk nem népszerű a *table d'hôte*, a legjobb vendéglős is csak nehezen szoktathatja rá közönségét.

Távol legyen tőlem a fürdői étkezés higiénéjébe mélyen be bocsátkozni; csupán néhány aforizma-szerű megjegyzést kívánok tenni a fürdői kosztról.

Legfontosabb dolog, hogy a vendéglősnek jó marha és borjú húsa legyen. Erre nézve pedig a döntő a jó *jégverem*, a mely szellős, világos, a melyben a húst függesztik és nem fektetik.

Második fontos dolog a jó zsír, vaj; ennek pedig az a kulcsa, hogy a vendéglős ne legyen piszkos és kapzsi, hanem főzzön tiszta zsirral, friss vajjal.

A harmadik fundamentalis követelés, hogy a tej jó legyen.

A hol jó a hús, a zsír, a tej, ott jó lesz a koszt is. A kenyér, zsemle magától érthetőleg szintén jó legyen; de az is igaz, hogyha vendéglős *Magyarországon* ad rossz kenyeret, megérdemli, hogy régi londoni vagy velencei módra büntessék meg, — hogy fülénél fogva szegezzék boltja kapújához.

Az italokat illetőleg szintén könnyen teljesíthető a közönség kívánsága: adjon a vendéglős tiszta, valódi italt, habár drágább áron. A bor, a sör, a konyak a fürdőben nem luxus ital; sok betegnek egészsége függ ez italok jóságától. Valóban lázító dolog, ha látjuk, minő ihatatlan, gyomorrontó italokat mérnek ki gyakran a fürdővendéglősök előkelő, jó hangzású vignetták alatt. S az eredmény? . . . az, hogy senki sem iszsa másodszer a pancsolását s nyakán marad.

Az éttermek tisztaságáról, szellőzéséről már szól-

* A gyógyító fürdőben nagyfontosságú higiéniai feladat még a *szegény betegekről* való gondoskodás. Az állam és társadalom valamint gondoskodnak kórházakról a szegények számára, épp úgy gondoskodniok kellene arról is, hogy a szegény is részesülhessen a fürdők megbecsülhetetlen gyógyító hatásában. A szegények lakásait és fürdőit természetesen nagy gonddal és elővigyázattal kell berendezni, hogy egyrészt egészségüknek javára szolgáljanak, másrészt, hogy a szegények a fizető közönségnek terhére ne váljanak.

tam. Éttermekben a dohányzást mindenütt szigorúan el kell tiltani, mert sok betegnek s a legtöbb nőnek kellemetlen. Arra való a kávéterem.

A vendéglős konyhája, kamarája, pinczéje és jégverme szintén magára vonja a higiénikus bírálatát.

A konyha tisztasága kiválóan figyelmet érdemel; benne a legyek, a moslék, hulladék, a füst, a gőz. Mindezt távol lehet tartani tisztasággal, renddel s jó, tágas szellőző kürtőkkel a konyha tetején. A főzőedényeket a higiénie szabályai szerint bíráljuk.

Végezetül a gyógyító fürdőnek *orvosi ellátásáról* kívánok szólni; értem pedig ez alatt az orvosi tanács nyújtására, orvosi szerek és a gyógyítás más eszközei beszerezhetésére, súlyosabb, nevezetesen fertőző betegnek elhelyezésére irányuló intézkedéseket és végre az általános orvos-higiéniai policziát a fürdőben.

A törvény intézkedik, hogy minden gyógyító-fürdőnek orvosa legyen. De ez csak az alaki rész; hozzá kellene tenni, hogy *szakértő* orvosa legyen. Utóbbira nem minden fürdőorvos s még kevésbé minden fürdőtulajdonos vet kellő súlyt. A szakértő orvostól az alapos orvosi képzettség:en kívül elméleti s gyakorlati előtanulmányokat kellene megkivánni a fürdőügy terén; folytonos tapasztalat gyűjtésre van szüksége a jobb fürdőkben, szóval folytonos s megerőltető szellemi munkára. Ehhez járul saját fürdője hatásának alapos tanulmánya. Rövid időre vállalkozó orvos nem lehet jó fürdőorvos, s a fürdőtulajdonos saját érdekében cselekszik, hogy orvosát állandósítja, fürdőjéhez köti. Elvégre is bizonyos, hogy a fürdő hire, haszna és látogatottsága a jó higiénikus viszonyokon, a hathatós vizen kívül a *jó orvoson* is alapul.

Orvosságok, ásványvizek, s különféle más gyógyító eszközök növelik a fürdő ható erejét, azért gondosan lássák el velük a fürdőt. Nekem nincs mit mondanom rólok.

Betegeknek — kivált esetlegesen fertőzötteknek — elhelyezéséről czélszerűen kell gondoskodni. Nagyobb fürdőben külön kórház, izoláló pavillon elkerülhetetlen. Kisebb fürdőben valamely alkalmas fekvésű s berendezésű kisebb ház két-három szobával megfelel ennek a czélnek. A fertőző beteget gondosan izolálják s jól lássák el.

Vétkes könnyelműség, ha (mint gyakran történik) a fertőző beteget csalárdsággal, erőszakkal elküldik a fürdőből haza, vagy más fürdőbe, hotelba.

Rendszerint igen nagy a riadalom a fürdőben, ha valaki fertőző betegségbe esik. A mit otthon, a városban észre sem vettek, de föl sem vettek volna, attól mindenki iszonyodik a fürdőben. A kellő elkülönítést s fertőtlenítést végezve, az orvos legjobban megnyugtathatja a közönséget.

Ujabb időben a tudomány s a közönség figyelme egy fertőző betegség felé fordul, a mely rendkívül pusztító, melylyel sokan keresik fel a fürdőket s a mely ellen ma már némi alaposítással megküzdhet a higiénie; ez a *tuberkulózis*, és a vele rokon *skrofulózis*.

A skrofulás beteg genyedséges váiadékára, a tuberkulózis beteg köpetére immár nagyobb gondot kell a fürdőorvosnak fordítania, mint eddig szokták. A gör-

MENEDÉKHÁZ A BÁGYESEN.

élyes genyedő seb más egyénben fertőzést okozhat, pl. a fürdőkben a kádak, a törülő ruhák, bútorok után; a tuberkulózus beteg köpete pedig a lakást és bútorait, az éttermeket, a fürdőszobákat nemcsak szennyezi, de fertőzi is. Mindennek ellenében a fürdőorvos oly intézkedésekkel fog élni, a minőket újabb időben *Cornet* javasolt tüdővész betegekkel szemben. Nevezetesen pedig tuberkulózus betegektől lakott szobát gondos dezinficziálás nélkül nem enged másnak kiadni; az olyan betegnek, kinek görvélyes sebei vannak, fürdőkádját jól kimosatja stb.

A fürdők *orvosi és higiéniai rendezkedésének* a fürdőorvos kezében kell lenni. A fürdőorvos a fürdőben ép oly szakértő intézkedő ez irányban, mint bármely mester a saját szakmájában. Czivil igazgató, hogy úgy fejezzem ki magamat, nem képes soha a fürdő és a fürdővendégek orvosi és higiéniai helyes ellátásának magaslatára emelkedni. Meglátni a fürdőn azonnal, ha orvos igazgatja, s meglátni, ha az orvos szerepköre a betegek látogatásán nem terjed túl. Véleményem szerint az a fürdő prosperál legjobban, melynek tulajdonosa az orvos, s csak azután az, melynek tanácsadója a fürdőorvos.

A fürdőorvos kiváló gondot fordítson a betegeknek a lakásra, ellátásra vonatkozó panaszai csillapítása, szóval a gyógyítás mellett a higiénikus intézkedésekre. Emlékezzék meg a nagy *Pirogoff* szaváról, ki még a katonáorvosnak is első és leghasznosabb kötelességeül a higiéné ápolását s csak második sorban a gyógyítást, az operálást tüzi ki.

Figyelje meg fürdőhelye me-

teorológiai sajátságait,* — a mire ugy is kötelezi a fürdőt a törvény, — ellenőrizze a betegek életrendjét, fürdőzését, mozgását, szórakozását stb.

Tartson rendet a fürdőben; szerkesszen jó fürdőszabályzatot, s azt vendéggel, úrral, szegénnyel, a cselédséggel, vendéglőssel szigorúan tartassa meg. A beteg jobban bizik az olyan fürdőben, a melynek szigorú a rendje, mint abban, a melyben kedvére rendetlenkedhetik. A rend, a nyugalom testének javára válik, de imponál lelkének is, *szuggerralja*, hogy felsőbb s öntudatos hatalmak gyógyító befolyása alatt áll s... meggyógyul.

* A fürdő klimatológiája szintén kívánna részletes leírást Idő hiányában le kell erről mondanom.

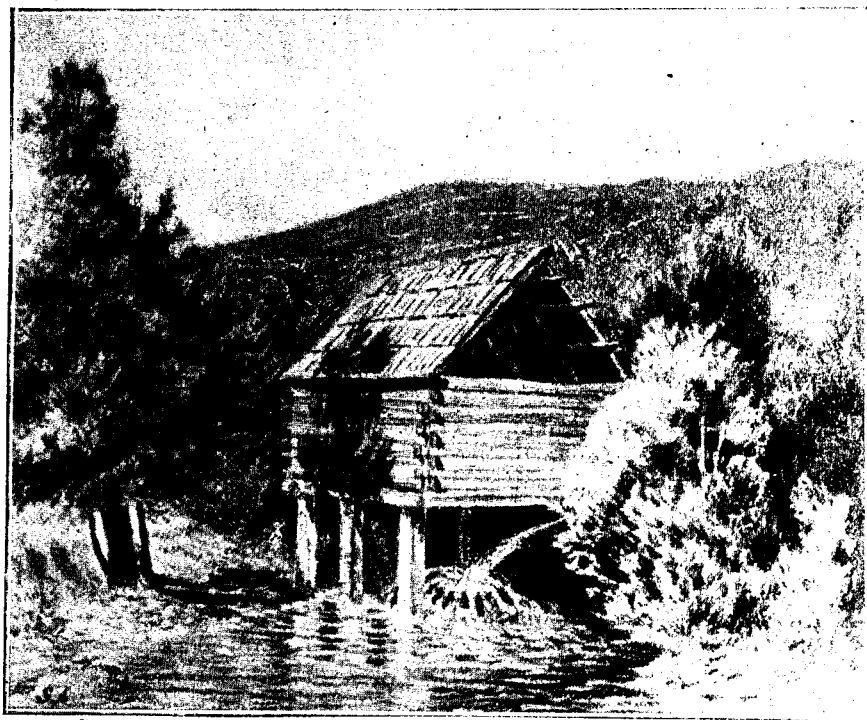

A Bagyese.

Írta **Solymási Adolf.**

— Négy képpel. —

Néhány év előtt Facset mezővároskába vezetett a véletlen. A járás emberei erősen dicsérték azt a kirándulást, melyet a Hunyadmegye határán fekvő 1390 m. magas Bagyese nyújt s mert Erdélybe benézni is jól esik, erre vállalkoztam is.

Facsetről *Román-Glad-nára*, mint a kirándulás kezdőpontjához kocsikázunk. E falucska már a hegyekben fekszik s sokban hasonlít az erdélyi oláh falukhoz. A fedeles kapú, a gerendákból épített ház, akár külvárosi porta lehetne Brassóban.

Délután, míg vezetőre akadtunk, a faluhoz közeli »*Ripa mare*«-hoz vezettek útitársaim. Szárazság lévén, esőt csináltak a faluban. Kár is ezért léghajóhoz folyamodni, itt legalább elvégzik egyszerűbben is. Gyerkközeleányt gajjal körülfonnak, gyermektársai körül veszik énekelve: *ploje, domne, ploje* stb., mire kinyílnak a kapuk és fehérceledék kanocsóval, vederrel végig öntik a mediumot. A medium megázik, az bizonyos, reá nézve tehát megszűnt a szárazság.

Ugyan így készítik Krassómegeye más helyein is az esőt, így Oraviczabányán, csak hogy itt már cigány a medium. Lehet, hogy a mediumban volt a hiba, de konstatom, hogy attól kezdve 8 napon belül sem én, sem társaim nem áztunk meg.

A községtől észak-keletnek esik a *Ripa mare*, a mely hegyszakadék sűrű nyírfaerdő közepette nyílik meg s a következő népmesére szolgáltatja az anyagot.

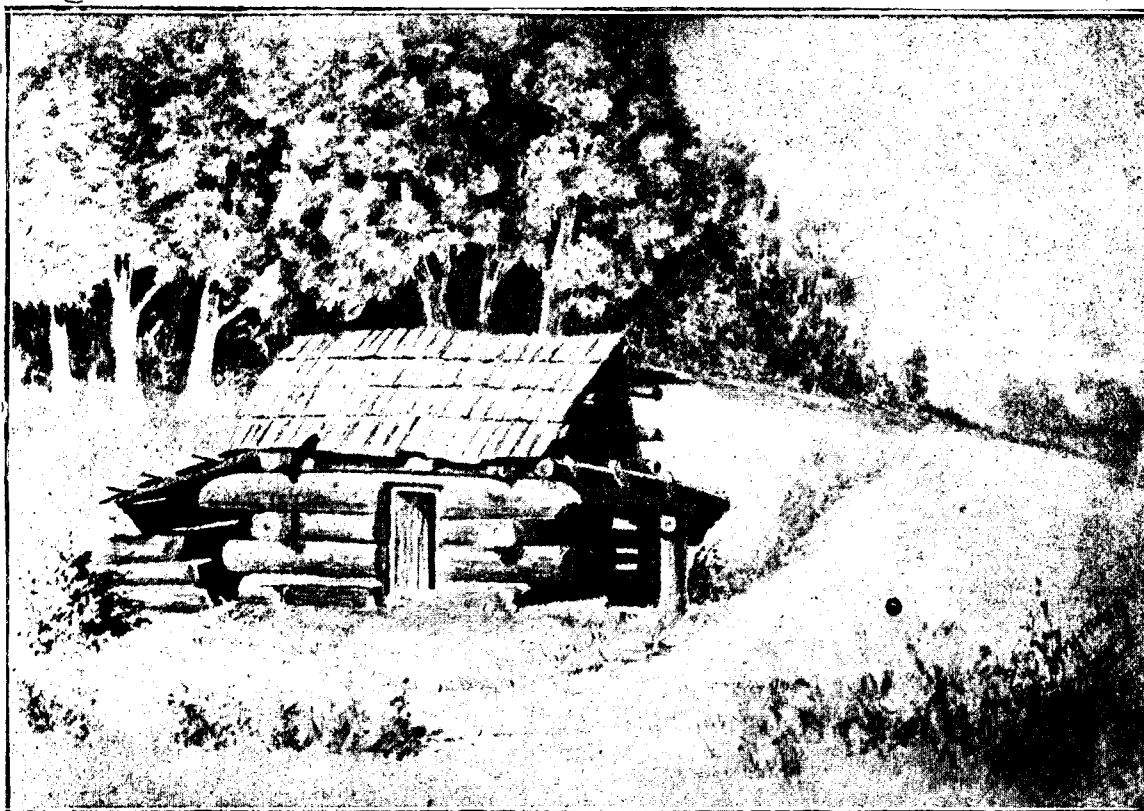
NADRÁGI RÉSZLET.

Solymássy A. rajza.

Itt lakott egy időben valami barlangban az ördög, ki a vidéken sok kárt tett, pld. megfejté a teheneket, vagy juhokat, mikorra haza értek nem adtak tejet, vagy vérré változtatta tejöket, a mi — vezetőnk állítása szerint — meg most is megesik, csak nem tudni miért, mióta az ördög ott hagyta a romangladnaikat.

Valami pásztorfiú feltette magában, hogy majd megmutatja ő az ördögnek. Bevonult barlangjába, melyről nem tudni a pokol bejárata volt-e, vagy talán akkor még nem létezett ez az intézet s ezért szorult az ördög

a földre. A szerencsétlen pásztorazonban nem tudta, hogy az ördögön csak az ezüst golyó fog, mert a mikor az ördög nagy robajjal megjött, fegyveréből ólomgolyóval reá lőtt. Az ördögnek, daczára annak, hogy az ilyen plebejus golyóbis rajta nem fog, ez se tetszett. Mivel azonban nagyon feldühödött és a bar-

STINA A BÁGYESEN.

Solymássy A. rajza.

langba így be nem tért, hogy a pásztorhoz jusson, a barlang szájánál fogva ketté szakította a hegyet. Így keletkezett a *Ripa mare*. Hogy pedig az megtörtént, azt bizonyítja a szakadék oldalán az a fekete folt, hol az ördög a fejét dühében megütötte. Vannak, kik a fekete foltban az ördög hű fényképét vélik felismerni. Szarvait legalább magam is felismerni véltem. A meséből egy bizonyos, a szakadék nem lehet geologiai régi eredetű, mert különben a fegyvernek szerepe nem jutna a mesében.

A hasadék oldalai, annak kezdetén 30—40 métersek, a lejtő felé alacsonyabbak. Falai tapadó homokból állanak, közbe-közbe mocsárvasércz-féle gumókkal és lapos táblákkal. Ennek sötét színére vihető vissza az a folt is, mely most ördög-arczképként szerepel. A hegyszakadék oldalainak sávjai a feloldott vastól, mint festőanyagtól eredhetnek.

Az oláh nép babonás mindenütt; ez jellemvonása. Babonája hasznunkra is volt, mert a borszeszszel töltött rovarászó üveget, mint valami ördögös mesterséget deponálták a jegyzőnél, minthogy társaim egyike elvesztette.

A gladnai oláh nők, míg leányok, hajdonfőt, de már mint asszonyok hátul térdig érő palyolat fehér, a fej körül izléses redőkbe rakott vászonkendőt viselnek. A fejviselést hasonlít az

olasz nőkéhez. Kedvencz viráguk a *Tropaeolum majus*, melyet a nők fülök mellett a hajba dugva, a férfiak kalapjuk mellett viselnek. Vasárnap lévén, az esti táncznál kizárólag ez a virág szerepelt.

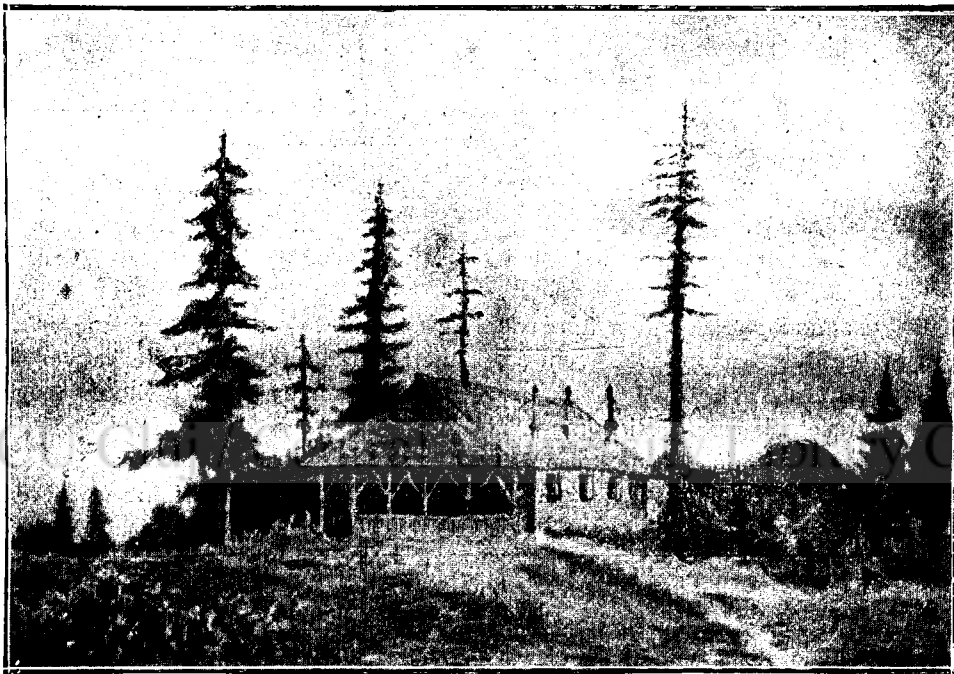
Hajnalban érkezett meg vezetőnk s mi a csendes falun át a *Gladna patak* völgyén felfelé, kanálmalmok mellett haladunk el a *Bágyesre*. A völgyben feküdhettek hajdan a falú, mert a szabályosan ismétlődő diófák az egykori házak helyét jelölik. A hegy és völgy neveiből bajos következtetni, mert a nevek: *Banyicza*, *Kacsino*, *Bég*, *Kosta-popi* vegyes nyelvjárásra mutatnak.

Utunk hosszú, de nem kényelmetlen; kocsik is járnak fel a *Bágyesre*, hol különben valami élelmes olasz sajtkészítőt is állított. Nyír és bükk váltakozik. Fenyő csak kevés van s csak az *Izvoru-babaluj*-on túl kezdődik. Az *Izvoru babaluj*, magyarul bábaforrás, hús itallal lát el, melyre a hosszú gyaloglás alatt, — délfelé járunk — rászolgáltunk. Az áfonya érik a csúcs felé, a hol valami erdőégés tisztást nyitott a rengetegben. A kanyarulatnál sirdombok mellett haladunk el, állí-

tólag honvédsírok volnának a szabadságharc idejéből

A délet meghaladta, mikor a menedékházhoz értünk. Nem messze esik a sztina, hol olaszunk készíti a sajtot. Ember legyen, ki megéri nyelvzagyvalékát, az olaszt rég elfeledhette magányában, az oláht még nem tanulata meg, s hogy nyelvezete annál tarkább legyen, még németet is kever közibe. Zsebéből előkerül a burnót szelencze, a top-ot megéri mindenki és hegyezett ujjakkal belenyúlunk fekete tartalmába. Hatolmas túsztetés a rendes köszönés a figyelemért, melyet udvarias olaszunk jóakarató mosolylyal vesz tudomásúl. Csak ez után jön a sajt, mely azonban igazán kitünő.

A menedékház alig érdemli meg nevét. Az ég ugyan még oda ben sem hagy el, habár csak részletekben, a mint a tetőnek épen tetszik. Oldalát ketté osztja egy gerenda, az erre fektetett deszkákon illatos széna a gunyhó tetejéig a fekvőhely. Ez előtt tönk asztalul, négy-szögű keret tűzhelyül szolgál.

MENEDÉKHÁZ A KERESZTÉNY HAVASON.

Solymásvy A. rajza.

A nap alkonyra hajlik, megyünk a kilátást nézni! Háromszögelesi pózna jelzi a csúcsot, melyet hármashatárnak jelöltek meg nekem, de e hármashatárt vagy térkép nélkül, vagy a térképet e hármashatár nélkül készítették, mert a térképen ugyan hiában kerestem. No, de hinni kell annak, a ki nem

akar a *Ripa mare* belső, alsó rejtelmével megismerni. Hogy mégis rajta fejét senki ne törje, megmondom, mit mondtak nekem: régen Krassó-, Szörény- és Hunyad megye értek itt össze.

A kilátás azonban igazán szép. Aradmegye hegyei északnak, a krassói hegyek és talán Lugos templomainak tornyai nyugotnak mutatkoznak, míg a közöttünk elterülő térben a Temes aranybiborban kanyarodik végig. Délnek Karánsebes havasai és keletnek a a Ruszka és az erdélyi havasok szegélyezik a látóhatárt.

Lehanyaglik a nap, az ég sötét bibora violába megy át, az utolsó sugarak meg a hegytető sziklái öntik el enyhe pírral, azután mély árnyék lepi el a völgyeket, a szürkeszínű köd elfödi a kilátást.

A menedékház lobogó tűzénél hallgatjuk a hazatérő gulyát, kolompjai szólnak itt az esti ima idején, melynek utána néma csend borúl a földre.

A pislogó lángnál betűzöm a falakra írt alpesi poezist. Miről nem zengett még az ének, mióta lant és duda szól!?

Az egyik verset nem voltam képes megérteni, míg szénaágyamból más nap fel nem keltem. Arczom égett, a széna megszáradt, kemény töve összeszurkálta s eszmetársítás folytán a fali poeta bizonyos rovarokra jutott, a melyeket nem szokás gyűjteni, mert van belőle mindenütt elég, még nem gyűjtőknél is.

Felszedtük sátorfánkat, az olasznak búcsút mondva, Nadrág felé vettük utunkat.

Teu ursu mellett a nadrági völgybe ereszkedtünk le, a szénéégetők vidám kurjantásait visszaadta az erdő sokszorosán, míg a csörgedező Nadrágpatakocskaja mo-
raja egyhangú danával kísérte lépteinket. A völgy híres e tájon szépségéről és elég változatos, szikla csoportjain szívesen pihen a szem, hús árnyéka pedig kellemes útat nyújt a *Nadrágig*. A széptől azonban a gyomor nem, csak a szem tud jóllakni, mi pedig éhesek, »sztrájcánk«
azonban vezetőnk hátán üres volt, üres bizony. Szerencse, hogy juhakolhoz értünk; a pásztor szívesen lát. A mikor a párolgó szürke színű folyadékot, a melyben husis volt, kis vályuban előnkbe tette, éhségem dacára gondolkozóba estem. Sok

helyütt és sok mindent ettem én már, de juhtejbe főzött juhhust még nem addig és fogadni merek, ezután sem, soha. Azért csak kanalaztam a vályúból iparkodva, hogy a kanálban csak a vastagjából maradjon, a vékonya meg visszafolyjon, de volt köztünk olyan is, a ki megfordított praktikával élt, én azonban jobban jártam, mert hamarabb laktam jól (mindjárt az első kanál étel után), meg is irigyelték a többiek, — hogy ők még enni kénytelenek.

Röviddel ebéd után (mondjuk így) e festői völgyön is végig voltunk és Nadrág házacskái már három óra tájt előttünk állottak, míg füstölgő magas kemen-

czéjét — csak más nap értük el a — vendéglő miatt, — a melynek ki nem tértünk.

Dombhát és Radna-Borberek.

— Fürdőlevél. —

Borberek, jul. 31.

Primitív fürdőnek ismeri a magyar publikum mind a kettőt, ha ugyan egyáltalában ismeri. . . Még Dombháton inkább ismerős, ezt a fürdőt ismeri még abból az időből, midőn szerencsecsillaga ragyogott, ismeri a múltból.

Dombhátnak eddigelé csak múltja van, a jelen rá nézve de-
grádáló. Másképp áll a dolog Borberekkel. Eddig alig ismerték még az e vidéken fürdőzők is ezen kedves helyet, legfeljebb a kirándulók tekintették meg e hely gyönyörű fekvését, most azonban az E. K. E. fároszása folytán igen szép fürdőhelylyé nőtte ki magát s jóval túlszárnyalta Dombhátot, jólehet még most is meglehetősen gyéren látogatják.

Ilyen bevezetés után talán bocsánatot kellene kérjek, hogy ezen egyszerű fürdőről merek írni. Én

azonban ezt nem teszem, nem teszem pedig azért, mert jól tudom, hogy sem Dombhát, sem Borberek nem érdemli a közönség részéről azt a mellőzést — mondjuk: azt a megvetést, a mi tényleg osztályrésze. — Nem akarok itten általánosságokba bocsátkozni s jól-rosszul kifejteni, hogy milyen üdvös hatása van a fürdőnek, mennyi előnye van a városi emberre nézve s mily jól esik, bár az alatt az igen rövid fürdőidény alatt is tudni, hogy a mindennapi gondoktól megszabadultunk — fájdalom csak ideig-meddig. — Egy szóval: nem akarok a fürdőlevelek szokásos bevezető sablonjával élni. Egyedüli óhajom az, hogy végre-valahára ismerjük meg ezeknek

A RADNA-BORBEREKI ÖRDÖGSZOROS.

Tull ödön rajza.

a mostoha gyermekeknek, Dombhátnak és Borbereknek valódi értéküket.

* * *

Besztercze-Naszód vármegyének tagadhatatlanul majdnem minden része igen szép, mindazonáltal, azt hiszem, nem vetem el a sulykot, ha azt állítom, hogy legszebb része a radnai vidék: Dombhát és Borberek fürdőhelyek

A természet szépségét szavakban kifejezni majdnem lehetetlen, vagy legalább is egyike a legnehezebb dolgoknak; azok is, a kik erre vannak hivatva, a legnagyobb költők, a valódi váteszek, nagyon, de nagyon hátramaradnak a szemlélet mögött: hívják azt a költőt bár Byronnak avagy Goethének, a természet festésénél náluk is mintegy érezzük, hogy a tiszta szemlélet a fogalom prokruszesi ágyába bele van szorítva.

Miután ezen költőzsenikre nézve ilyen verdiktet mondtam, minden szerénység nélkül azon triviális igazsággal kell meglepnem a tisztelt olvasót, hogy én még ennyire sem vagyok képes a természet szépségét ecsetelni. A természetet szemlélni kell. A papíron az égis éró hegyek, csörgedező patak, borzalmas hegyszakadások mind csak pusztá fogalmak érzéki kép nélkül. Ha azonban látjuk, halljuk: érezzük a természet szépségét, egészen átszellemülünk, megittasodunk tőle. Valóban nincs azon semmi csodálni való, hogy a pántheizmusnak, a theofániának minden időben volt híve. Nem csodálhatja senki sem, hogy mélyebb gondolkozók minden időben akadtak, a kik mindenütt a természetben istent, istennek megjelenését vélték látni. Hogy a pántheizmusnak filozófiai gyökere mennyire igazolható és fogadható el, az más blatra tartozik, az azonban tagadhatatlan, hogy a kinek van érzéke a természet szépsége iránt s a ki oly szép helyet lát, mint mi, minden bokorban s minden repkedő pillében a világszellem leheletét, az isten jelenlétét fogja érezni...

De szálljunk le a magasból, nézzük, mi az, a mi annyira eksztázisba hozza kedélyünket. — Azt mondtuk, a természet szépsége. Erre azonban bátran felelhetni azt, hogy a természet mindenütt szép: itt épp úgy, mint a zordon Irkutszkban avagy a Sahara homoksívatagán. Igen ám, de itt mi nálunk a természet nem csak szép, hanem hasznos is és éppen ezen hasznosság tudata, párosúlva a szép szemléletével, villanyoz fel bennünket, juttat a hetedik mennyországba.

* * *

Eltéktelve attól, hogy a természet naivságainak látása oly igen jótékony hatással van az ember kedélyére nézve, a borbereki és dombháti fürdőnek még az az előnyük is megvan, hogy fizikailag is használnak az emberi orgánizmusnak és az orgánizmus közvetítése folytán az ember egész szellemi világára nézve üdvös hatást gyakorolnak.

A test és lélek kölcsönhatása általánosan ismert tény, azért feleslegesnek tartom ezen tényt bizonyítani. In corpore sano meus sana. — Ha tehát be tudom bizonyítani, hogy az emberi szervezetre nézve jótékony hatása van a borbereki és domháti fürdőnek, bebizonyítottam, hogy az emberi szellem életére is ugyan ilyen a hatása. Ezt pedig lenn bebizonyítani igen könnyű, könnyű pedig azért, mert elismert szaktekintélyek (hogy mást ne említsek *Hankó* Vilmos dr.) az elismerés legmelegebb hangján beszélnek mind Dombhátról, mind pedig Borberekéről. A dombháti savanyúvíz igen jónak bizonyult mindennemű gyomorhaj és légzési zavarok ellen, fürdője pedig mind alkatórészénél fogva, mind pedig temperaturájánál (13—14° Celsius.) fogva igen alkalmas arra, hogy az idegrendszerre izgató, edző hatást gyakoroljon. De Dombhát mellett Borberek sem marad hátra. Savanyúvize nagymennyiségű vastartalmánál fogva vérszegényeknek való, hideg fürdője (8—10° Celsius) idegbetegségek ellen kitűnőnek bizonyult, míg levegőjénél fogva tüdőbetegeknek bátran ajánlható légfürdő ez a kedves Valea vinului (Borbereknek oláh neve). — Ha elárulom azt is, hogy úgy Borberekben, valamint Dombháton még meleg fürdő is van, azt hihetjük, hogy ezen fürdők berendezése tökéletes. — Összegezzük az eddig mondotakat: a fentnevezett két fürdő levegője és vidéke a szó legszorosabb értelmében felesleges, magának a fürdőnek elvitathatlanul nagy kincsei vannak az eszközök (kútak, fürdőhelyek stb.) ezen kincsek élvezhetésére meglehetősen.

Mi az oka mindezek dacára annak, hogy mégis oly kevesen látogatják ezt a két kitűnő fürdőhelyet? Az oka csakis az lehet, hogy a publikum igen nagy kéjnyelmet kíván e fürdőn s mőtűrés-tagadás, itten bizony nem igen találja meg. Jó, jó, de kényelem és kényelem között különbség van. Itt is van ám kényelem, úgy Dombháton, mint Borberekben

AZ E. K. E. DOMBHÁTI FÜRDŐJÉNEK SZÁLLÓJA.

Tull Ötön rajza.

Amott a Bethlen grófok annak idején (ezelőtt 10–15 évvel) gondoskodtak kitűnő berendezésről, itt pedig a fürdő közepén díszes az újonnan épített E. M. K. E. szálló. Itt is, ott is igen jó vendéglő van, innen is, onnan is nagyszerű kirándulásokat lehet tenni. Ápropó kirándulások! — A kik itt fürdőztek, bizonyára kellemesen emlékeznek vissza az ördögszorosira, a rotundára, az ünökői stb. stb. kirándulásokra, avagy épen azon hasznos ismeretekre, melyeket a bányákba való kirándulásuk alkalmával szakférjak kalauzolása mellett alkalmuk volt gyűjteni.

Kérem, tessék megismerni ezt a vidéket, tessék egyszer ezen vidék szépségét, levegőjét, vize jóságát végig élvezni s azután ítéletet mondani. Azt szokták ezen vidék ellen felhozni, hogy itt minden primitív, kezdetleges, egyszerű. Tökéletesen igaz, csak hogy ne tessék elfeledni, hogy a természet a maga valóságában mindenütt primitív, mindenütt naiv, mert a természet igaz s éppen a természet ezen naiv egyszerűségében rejlik nagyszerűsége.

Ezen két fürdő felvirágztatására csak egyetlenegy mód van, ugyanis századunk jelszavát kell követniök: haladniok kell. A haladáshoz okvetlen pénz szükségeltetik. Honnan vegyüek azt a pénzt? Egészséges gazdasági állapot mellett ezt a pénzt a fürdőknek tiszta jövedelmükből kell előteremteniök. A tiszta jövedelem pedig a bevételtől függ, a mi viszont a fürdővendégek kiadásától függ. Minél nagyobb a fürdőlátogató közönség, annál nagyobb annak a kiadása, annál nagyobb a fürdők bevétele.

Gyertek ide s ne költsétek pénzeteket külföldön,

AZ E. K. E. RADNA-BORBEREKI FÜRDŐJÉNEK SZÁLLÓJA.

Tull ödm rajza.

tekintsétek legnagyobb kincseiteket: saját és hozzátartozóitok egészségét s keressétek minél tömegesebben fel a földi üdv forrását! Kevés költséggel és fáradsággal ugyanazt, sőt talán többet értek el itt, mint nagy kiadással és rendkívüli fáradsággal külföldön! Gyertek ide! van ám itt is időtöltés: itt is van fiatalság, itt is van zene, táncz, kugli stb. stb!

Ha megígéritek, hogy ezután nem néztek le bennünket, nem fordultok el a naiv természettől, mi is igérjük, hogy hálások leszünk: gondoskodunk rólatok, még gondolatotokat is kitaláljuk s legnagyobb kényelmet biztosítunk nektek, s ha kell, még villanyvilágításról is gondoskodunk.

Támogassuk egymást addig, míg egyik félre nézve sem késő.

Bárány Gerő.

KÜLÖNFÉLÉK.

BETHLEN GÁBOR GR. HALÁLA.

Az E. M. K. E.-t súlyos veszteség érte. Első elnöke: *Bethlen Gábor gr.* hunyt el június 25-ikén. A nemes gróf az E. K. E.-nek tiszteleti tagja volt és így a gyász egyesületünket is érinti, annál is inkább, mert *Bethlen Gábor gróf* elnöklése alatt folytak azok az előkészítő gyűlések, melyek alapján egyesületünk megalakult. Ugyancsak ő volt az, a ki az E. K. E.

megalakulását kimondotta. Méltán gyászoljuk tehát mi is a nagy férfiút, kinek jóakarata és támogatása meg-megújult mindannyiszor, a hányszor csak hozzá fordult az egyesület valamely kéréssel. Az erdélyi magyarság egyik legszívósabb vezérének vesztette el benne, a ki a közügyek terén mindig önzetlenül fáradozott. Az E. K. E. gyászának jeléül koszorút helyezett a nemes gróf ravatalára és temetésén küldöttségileg képviseltette magát.

JÓZSEF ÁGOST FŐHERCZEG AZ E. K. E.-NEK.

A legmagyarabb főherczeg fia: *József Ágost* csak nemrég fogadta el az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület védőségét, mely alkalommal a nála járt küldöttség előtt a legmelegebb elismeréssel nyilatkozott az E. K. E. működéséről és fontos kulturális és gazdasági céljai megvalósítása érdekében magas támogatását a legkészségesebben felajánlotta. Az E. K. E. az új védőség alatt újjászervezni akarván magát, felkérte Ő Fenségét

hogy a kibocsátandó gyűjtő-
ívek alá, mint védő, nevét
aláírni kegyeskedjék. Nem-
rég kapta meg az E. K.
E. a *József Ágost* főherceg
aláírásával ellátott új gyűjtő-
ívet, mely még azt a megle-
petést is hozta, hogy *Ő Fen-
sége, az egyesület első 500 frt
örökös tagjának iratkozott alá.*
Ily kedvező kezdettel indult
neki az egyesület az újjászerve-
zésnek, mely a Fenséges
védő támogatásával bizonyára
oly eredményes lesz, hogy az
erdélyi társadalom ezen máso-
dik alkotása teljesen megerő-
södve és megizmosodva foly-
tathatja áldásos és hasznos
működését. Ugyancsak *Ő Fen-
sége* intézkedett, hogy a fon-
tosabb egyesületi okmányok alá-
írás végett hozzá is elküldes-
senek.

A »SZÉKELYFÖLD« DIADALA.
2564. eln. szám.

A Felső Személye körüli
minister úr f. é. június hó
16-án, 1871. sz. a kelt átírata
szerint *Ő Császári és Apostoli
Királyi Felsőge* f. é. május hó
23-án kelt legfelsőbb elhatáro-
zásával a *Hankó Vilmos-féle*
»Székelyföld« című munkát
legkegyelmesebben elfogadni
méltóztatott.

Miről az Elnökséget további
szíves intézkedés végett érte-
sítém.

Budapest, 1897. június hó
28-án.

Wlassics.

→*←

Lapok bírálatai.

— Az *Ethnologische Mitteilungen aus
Ungarn*-ból. —

Hankó Vilmos dr.: A székelyföld
(Das Széklerland). A Kolozsvárt szé-
kelő Erdélyrészi Kárpát-Egyesület
kiadása. *Goró S., Huszka J.* és *Tull*
Ö eredeti 115 rajzával. Budapest,

Lampel R. 1897. 350 oldal 8-ad ré-
t. — Ára fűzve 3 frt 50 kr., díszkötés-
ben 5 frt, egyesületi tagoknak 2
frt 50 kr., illetve 4 frt.

E díszműben szerző, a kiváló
vegyész és balneologus *Hankó*, egy
szeretetremlőn igénytelen tudós,
szülőföldének, a Székelyföldnek, a
természeti csodákban dús Magyar-
ország eme tündérvilágának pom-
pás emléket emelt, mely működésé-
ben *öt* a Kolozsvárt székelő Erdély-
részi Kárpát-Egyesület segítette. —
Az egykori négy székelyszék földje
és népe, földrajza és történelme
élethű és káprázatos képekben van-
nak itt feltüntetve; csaknem túlradó
lelkességgel vázolja a székely ásvá-
nyosvizeket, ezeket a csodatevő for-
rásokat, melyektől az egész beteg
Európa meggyógyulhatna, s melyek
közül nem egy a *Hankó* révén névhez
is jutott. A székelyek eredetéről szóló
felséges és jelentős népmonda *Atilla*
fiáról *Csabáról* nyitja meg a köny-
vet, ki csontvitézeivel a tejút hadiútján
a székely utódok védelmére megjele-
nik. Másutt is megleljük a plasztikus
tájrészleteket nem egy mesteri műre-
mekén a monda néma zománczát.
A székelynép leírásáról, annak ter-
mészete, testalkata, erkölcei és
szokásai, háza és udvara, költészete
és értelmi világának a leggazdagabb
és bennünket legjobban érdeklő
fejezet van szentelve, érzékelhető
képekkel, kiváltképpen pedig az
annyira jellegzetes székelykapuval;
különbben is megélnünk találjuk a
vidékeket az egyén és a népet
különbféle vonásainak ezen ország-
részt jellemző háttérben. Nagyszerű
mű ez, hamisítatlan magyar szellem-
ben megírva és éppen ezért becses,
ugyannyira, hogy német fordításban
egy hangulatot keltő úti kalauzzá
válnék idegennek, a ki csak a Szé-
kelyföld csodáit megérteni és élvezni
óhajtáná.

— A *Budapesti Szemlé*-ből. —

A Székelyföld. Irta *Hankó Vil-
mos dr.* A képeket rajzolták *Goró*
Lajos, Huszka József és *Tull Ödön*
115 eredeti képpel. Budapest, 1897.
Lampel Róbert. (*Wodiáner F.* és fiai.)
Az erdélyrészi Kárpát egyesület ki-
adása. I—VI, 1—350 lap. Ára fűzve
3 frt 50 kr. Díszkötésben 5 frt.

Az alpesi tartományok és Svájc
példája fényesen igazolják, hogy ma
milliókat jövedelmező turista forga-
lom létrehozatalában a jól szerkesz-
tett útirajzoknak mit köszönhetünk.
A híres giesbachi vízesést *Brienz*
mellett alig 60 esztendő előtt egy
lelkes tanító kezdte tanítványával
látogatni s az *ő* buzdításai irányíták
a közfigyelmet arra felé, a hol most
villanyvilágítással berendezett kényel-

mes penzionátok alig győzik befo-
gadni a művelt külföld tudnivaló-
ezreit. A Rigi-hegy századunk kez-
detén csak még egy szűk vidék
búcsújáró helye volt s napjainkban
a világ legkeresettebb üdülő helyévé
emelő a svájci természetvizsgálók
lelkes kis körének lelkes fáradozása.
És így haladhatunk végig a tőlünk
is annyiak által látogatott divatos
kirándulóhelyeken egész a Magas-
Tátraig, melynek legközelebbi ver-
senytársát: a Székelyföldet, akarja
megkedveltetni a czímben foglalt
munka. Most, mikor a székelyföldi vas-
útak megépítése már törvényhozá-
silag biztosítva van, sőt az Olt gyö-
nyörű völgyén *Sepsi-Szent-György-
től Csik-Szeredáig* a vonatközleke-
dés *Málnás, Csik-Tusnád, Torja*
Füred gyógyító forrásait, a *Szent-
Anna-tó* felséges panorámáját az or-
szág legtávolabbi lakására is hozzá-
férhetővé tette: valóban időszerű
volt az *Erdélyi Kárpát-Egyesület*
abbeli vállalkozása, hogy *Hankó Vil-
mos* ismert természettudósunk *Szé-
kelyföld* című munkájának kiadá-
sával a közfigyelmet már eleve
is erre a természeti szépségekben,
történeti nevezetességekben meg-
áldott haza-részre kívánja irányítani.
Nálunk még mindig kivétel számba
megy a behatóbb tárgyismerettel
szerkesztett népszerűsítő útirajz. A
legtöbb ily író a tárczák könnyű
csevegésében keresi a hatás titkát s
szinte kerülni látszik az alaposabb
értesültség látszatát is. *Hankó Vilmos*
dr. azon kevés számú természet-
tudósaink egyike, a ki komoly tudó-
máynak nagy gonddal kifejezített
igazságait könnyed, tetszetős, sőt
helyenként lendületes nyelven közli.
A Székelyföldet évek óta járva-kutat-
va, annak legrejtettebb völgyzúgát is
közvetlen tapasztalásból ismeri s a
jóraló, derék nép sorsáért melegen
érdeklődve, ritka tárgyszeretettel és
költői lelkesültséggel tárja elénk a
székelyföldi hegyvilág gazdag tenyé-
szetét, változatos domborzati alak-
zatait. A Maros, Olt és Két-Küküllő
völgyén a túlszaporodás létharczán
küzdő, de azért csüggedetlen kitar-
tással serénykedő székely nép regéit,
magasztos történeti hagyományait,
bámúlatos munkásságát, erős szülő-
földszeretét igazán megkapó közvet-
lenséggel és eleven színekkel úgy
megrajzolja, hogy a közbeszűrt ké-

— Az *Etnográfia*-ból. —

Millenniumi monografiák:

Székelyföld. Irta: *Hankó* Vilmos dr. A képeket rajzolták *Goró* Lajos, *Husza* József és *Tull* Ödön. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület kiadása. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület e szép díszmű kiadásával ünnepelte meg az ezredéves fordulót. E műben működése területének legszebb részét, a természeti szépségekben gazdag székely földet ismerteti meg az ily táj és népleírások iránt érdeklődő művelt olvasóval. A mű megírásával *Hankó* Vilmost bízták meg, a ki feladatának becsülettel meg is felelt; valóban élvezetes, kedves és egyúttal hasznos olvasmányt nyújt s könyvével bizonyosan el fogja érni azt a célt, hogy felkeltve az érdeklődést a székely föld szépségei iránt, mind többen és többen fogják bejárni e szép vidéket. Habár e könyv célja első sorban a székely föld természetrajzi és földrajzi leírása, tehát — mint az előszó ki is emeli — tulajdonképen természettudományi munka, a szerző nem zárkozhatott s nem is zárkozott el attól, hogy legalább röviden ne szóljon a székely népről. A könyv első cikke, »*A székely nép eredete a regében*« címmel, Ipolyi szavival elmondja a hadak útja regéjét. E hangulatos bevezetés után egy igen rövid cikkkecske szól a székelység történetéről. Azt hittük, hogy ebben újra visszatér a szerző a székelység eredetének kérdéséhez, s a mondávil szembe fogja állítani a történet tanúságát. *Hankó* azonban, úgy látszik, rendületlen híve a székelyek hun eredetének s szóról-szóra igaznak veszi a mondai hagyományt. »A nagy hun birodalom összeomlása után mintegy 3000 hun vitéz elvált társaitól s meghúzódott Erdélyben, az erdőbontotta Hargitának lakatlan környékén.« Ezekben látja *Hankó* a székelyek eleit, a kik később követeket küldöttek a honfoglaló Árpád elé. Ha e kérdés kutatóinak hosszú sora nem tudta *Hankó*t e nézetének tarthatatlanságáról meggyőzni, annyit joggal elvárhattunk volna tőle, hogy említse meg az övével ellenkező vélemények közül legalább a *Hunfalvyét* és *Réthyét*, hogy olvasója tisztán lássa e kérdés mai állapotát. — Néprajzi szempontból a kötet legér-

pek nélkül is szinte meglevenülnek e mozgalmas életképek és földrajzi sajtóságok az olvasó előtt. A 27 fejezetre oszló munka a székely nép eredetét, történetének, geographiájának, természeti viszonyainak jellemzőbb mozzanatait előrebocsájtva, az egyes fürdőkről, mint Előpatak, Korond, Kovászna, Torja, Bálványos-Füred (Büdös), Málnás, Borszék, a wörthi és veldesi, meg a csorbai tó versenytársául remélhető Szent-Annataváról rövid, de azért találó s az ásványvizek összetételéről, gyógyító hatásáról, az illető vidék geologiai arczulatáról tájékoztatják az olvasót Udvarhely, Háromszék-, Csík- és Maros-Tordamegyéken áthaladva. Saját találó megfigyelései mellett a szakirodalom legjelesebb termékeit is lelkiismeretes gondnal érvényesíti. Így a torjai kénbarlangnál (Büdös) *Ilosvay* Lajos dr., műegyetemi tanárnak chemiai és physikai vizsgálatait; majd Kovászna sokat emlegetett »Pokolsár«-nál *Benkő* Gábor dr.-nak, az erdélyi múzeum-egyesület megbízásából eszközölt hasonlószerű tanulmányát igen előnyösen értékesíti. És éppen azért, mert az ő széles látóköre és képzettsége a mégis hézagos múltbbs becsű irodalmi közleményeket is meg tudja nemesíteni, nehezünkre esik tapasztalnunk, hogy egy pár alkalmi kiadvány és hirlapi tárcza értéktelenebb részletei *Hankó* gondos megválasztása ellenére is megzavarják a díszes kiadású munka belső összhangját. Ha — a mit bátran remélhetünk is — második kiadásra szorul majd ez a rajzaival is tetszetős és vonzó könyv, akkor remélhetőleg arányosabb beosztást is létesít szerző az egyes részek között s ha másképen nem, de legalább a Hargitta magasabb régióinak s a most még nem elég nagyszámú hegyi kirándulások szaporításával s a keleti Kárpátok szépségeinek behatóbb méltatásával is több térhez juttatja majd a most előtérben álló Udvarhelymegye mellett Csík és Háromszék megyéket is. A díszes kiállítású s útazási munkáink között mindenképen előkelő helyet érdemlő könyvet melegen ajánljuk mindazoknak, kik a Székelyföldről kellő tájékozást óhajtának s a kik a komolyabb és magasabb útirajzokat kedvelik.

Téglás Gábor.

dekesebb cikke az, mely a székely népről szól (46—68. l.). Ebben *Hankó* vonzó képet rajzol a székely nép testi és lelki tulajdonságairól; röviden bemutatja foglalkozásukat, költészetüket, vallásos érzületüket, s szól a székely ház s különösen a székely kapu szépségéről és érdekességéről. Tehát a székely népnek majdnem teljes néprajzi leírását nyújtja, a mely igen jól beleillik e mű keretébe. E könyvről szólva, nem hallgathatjuk el azt az óhajtásunkat, hogy bár az eddiginél nagyobb figyelmet fordítana az E. K. E. az erdélyrészi magyarság néprajzára. Az egyesület a maga fiókjaival behálózta Erdély egész területét, s igen könnyen bevonhatná feladatai körébe a lakosság néprajzának megfigyelését és feldolgozását. Ezt annál könnyebben teheti, mivel folyóirata is van, az *Erdély*, mely még nagyobb érdeklődésre számíthatna, ha az eddiginél bővebb teret juttatna a néprajzi tárgyú dolgozatok számára.

Balassa József.

E. K. E. balneologiai osztály.

Az április 23-iki közgyűlés ki-mondotta volt egy külön *erdélyrészi balneologiai egyesület* alakítását. Az elnökség megtette ily értelemben az előkészületeket, azonban a beérkezett vélemények alapján csak egy balneologiai osztály alakítását tartja szükségesnek, melyből később a külön álló egyesület szervezhető lesz. A balneologiai osztályra nézve az elnökség a következő javaslatot terjeszti a választmány elé:

Az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* az erdélyrészi fürdők, ásványvíztelepek közös érdekeinek felkarolása, előbbrevitele, az erdélyrészi fürdőknek és ásványvizeknek szélesebb körben való megismertetése céljából saját kebelében *balneologiai osztályt* állít fel. Teszi ezt abban a biztos reményben, hogy társulva, egyesületbe állva, egymást erősítve egyenkint is erősebbek, életképesebbek lesznek az erdélyrészi fürdő- és ásványvíztelepek; de meg másfelől az osztály az egyesek képviselőiben nagyobb feladatokat is tűzhet ki maga elé,

felmerülő esetekben pedig nagyobb nyomatékkal léphet fel, mint azelőtt. A balneologiai osztálynak elnöke a Kárpátgyesület elnöke, főtitkára az egyesület főtitkára, titkára három évenként a tagok sorából választandó; tagjai a fürdő- és ásványvíztulajdonosok, fürdőorvosok, bérlők, ásványvízkereskedők és a balneológiával tudományosan foglalkozók. A tagok — ha az Erdélyrészi Kárpátgyesületnek nem tagjai — évenként 3 frtot fizetnek. A tagok a tagsági díj fejében az *Erdély* című folyóiratot kapják, a közgyűlésen szavukat felemlhetik, szavazatukat érvényesíthetik. Az *Erdély*-ben látnak az osztály munkálatai napvilágot;

rendesen tavasszal — gyűlést tart, melyre a tagok meghívattak.

A gyűlés tárgyai:

Az elnök megnyitója; a titkár jelentése az osztály évi működéséről, az erdélyrészi fürdők és ásványvizek egy évi életéről, a fürdőtechnika és fürdőgazdaság terén felmerült kérdésekről, melyeket a haladó kor felszínre vet. Előadások a balneologia köréből. Fürdő- és ásványvíz ismeretések. Az egyes ásványvizek észlelt élettani hatásának ismertetése.

Hogy az osztály mielőbb megkezdhesse működését, tisztelettel kérjük a fürdő- és ásványvíztulajdonosokat, fürdőorvosokat, bérlőket, ásványvízkereskedőket, hogy belépési

selték Az E. K. E. elnöksége a M. Á. V. által nyújtott kedvezményért köszönő feliratot intézett a kereskedelemügyi miniszterhez és külön a kolozsvári üzletvezetőséghez a kirándulók iránt tanúsított figyelemért.

DIÁKTÚRISTÁSKODÁS.

Diák túristák. Mióta az E. K. E. megindította mozgalmát a diák-túristáskodás érdekében, azóta nincs nap, hogy az E. K. E.-nek ne volna diák-turista vendége. Juliusban Kassáról, Debreczenből jöttek Erdélybe diákok, megelőzően Szentesről 30 diák látogatta meg Kolozsvárt, s

AZ ELSŐ DIÁKTÚRISTA CSOPORT.

az *Erdély* az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület balneologiai osztályának hivatalos közlönye:

Az osztály munkaköréhez tartoznak:

1. »Az Erdélyrészi Kárpátgyesület fürdő-könyvtára« czímen irodalmi vállalat létesítése, mely az egyes erdélyrészi fürdőket és ásványvizeket külön füzetekben ismerteti. 2. Kiállítás rendezése. 3. Az ásványvizek kezelésének javítása. 4. A használatlanul heverő természeti kincsek érvényre juttatása, feltárása. 5. Ásványvizeknek piacra segítése, új piacok szerzése. 6. A magánvállalkozásban elkövetett hibák megkorrigálása. 7. Az erdélyrészi fürdőknek és ásványvizeknek a kiállításokon való bemutatása, sat.

Az osztály évenként egyszer —

szándékukat az Erdélyrészi Kárpátgyesület titkárságánál bejelenteni szíveskedjenek.

Részvételünk a Petőfi-ünnepen.

A július 31-én Segesvárt tartott Petőfi-ünnepen az E. K. E. is részt vett, sőt ez alkalommal kirándulást is rendezett az egyesület ide A M. Á. V. igazgatósága az E. K. E. tagok részére kedvezményes jegyeket bocsátott rendelkezésre, úgy, hogy e kedvezmény igénybevételével majdnem 300 E. K. E. tag jelent meg a fehéregyházi csatateri emlékoszlopnál és a segesvári Petőfi-szobornál. Az egyesületet az ünnepélyen hivatalosan Bethlen Bálint gróf elnök, Sándor József és Szádeczky Lajos dr. alelnökök és a főtitkár képviselték.

azután Erdélynek szebb pontjait. Nem rég a bajai gymnasium négy növendéke jött Kolozsvárra, még pedig Brád, Abrudbánya, Offenbánya, Toroczkó és Torda érintésével folytonosan gyalog és azután útaztak a Székelyföldre. A diák túristák az E. K. E. irodában voltak szállva. Ez egyesület osztályai útján gondoskodott, hogy mindenütt vendégszeretettel fogadják a derék ifjakat.

Az első diákturista csoport.

Az E. K. E. által megindított diákturistaság ezen év nyarán életbe lépett s olvasóinknak képből mutatjuk be a kolozsvári kereskedelmi akadémia ifjú túristáit Kiss Sándor igazg. s Hangay Oktáv E. K. E. oszt. elnök vezetőikkel. Az első diákturista csapat az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület aegise alatt beúta Marmorossziget, Bocskó, Kassa, Igló,

Zsolna, Kőrmöczbánya, Selmezbánya, Salgótarján, Hatvan megálló helyekkel Felső-Magyarország legszebb és legtanulmányosabb részeit s több helyen a testvér Kárpátgyesületek vezéremberci és az E. K. E. képviselői által igaz vendégszeretettel s jóakaró útbaigazítással fogadtattak. Az út leírását a kolozsvári kereskedelmi akadémia 1896/7 évi értesítője hozza *Hangay* Oktáv tollából. Reméljük, hogy az első diáktúrista csapat csak kezdete lesz a többi nagyszámú tanuló-kirándulásoknak, melyek az ország minden részéből beérkezett diák-szállások s élelmezés megkönnyítésével, most már valóban könnyen eszközölhetők. Csak az ország tanintézetének vezetői vegyék az ügyet pártfogásukba.

Ugyancsak ilyen kirándulást rendezett a kolozsvári felsőbb leányiskola is. Érdekesnek tartjuk itt közölni az egyik növendék leírását, mint igaz jelét annak, hogy mily lelkesítő hatást tesz az ilyen kirándulás az ifjúság fogékony lelkére. Ime a leírás:

Kirándulás a maros-ujvári sóbányához,

Írta *Weiss Elsa*.

Mint mikor egy bámúlatra méltó elektrom szikra erejével új életre ébreszti az elankadt tagokat; mint mikor fényes, vakító napsugár aranyozza be a sötétségbe burkolt földet, munkára, tette serkentve az élő lényeket, olyan csodálatos, olyan jóttevő hatása volt az iskolás lányok jókora sergére e két szónak: »Megyünk Maros-Ujvárra!« Mintha egy titokzatos jó szellem, egy varázshatalmú tündér kölcsönzött volna a maga csodaszép, rózsás világából egy pár vonzó képet búbajos otthona ismertetésül, úgy sugárzott minden arc a boldogságtól, az édes gyönyörtől, mert képzelhetünk-e annál kellemesebb meglepetést, kedvesebb, szebb valót, mint a mi e szavakban rejlik: »Megyünk utazni!« S bármily közel legyen is a cél, melyet utazásunk kitzű, az örömteljes hév, a lázas türelmetlenség minden szívet egyaránt behálóz, s vidáman mosolygó jövő, mely feloldja a lebilincselte fantáziát, s ez hirtelen szárnyra kapva tündéres terveket sző, telve ragyogó álmokkal az utazás varázsának káprázatos képeivel. Hogy milyen élet folyt a kolozsvári felsőbb leányiskolában e szavak hihetetlen gyors elterjedése után, azt toll le nem írhatja, ékeesen szóló beszéd ki nem fejezheti. Leírhatatlan nyugtalansággal számláltuk a heteket, később a napokat, a perczeket, míg végre, végre felülhettünk a komor kinézésű vonatra. Most még egy erős, hosszú fütty reszketteti

meg a léget, s haragosan ontva magából a szürke füstöt, útnak indult a gőzös. Mit törődött a mozdony zakatoló, bosszús morajával az a száznegyvenhét vidám, jókedvű arc, oly könnyen mosolyra nyíló száj, mely élénk zajával ugyancsak túlharogta a gépek egyhangú, unalmas larmáját.

Korán volt ugyan még, mert 6 óra 10 perczkor indultunk el. Talán nem egy lány volt közöttünk, ki mások ugyancsak haragos képett vágott volna, ha az álmok országából olyan hamar zaklatják fel, de most egyikünknek sem lehetett ilyen gondolatai, mert mindannyian várakozásteljesen néztünk a következő órák elé, s türelmetlenségünket csak a vidék szemlélése csillapította némileg. Számtalanszor csegett fel újra, meg újra: »Most erre nézettek!« »Most arra!« s minden oldalról egyre-másra következtek a festői tájak. Itt egy egész pipacs-erdő terül el, s fejeikkel mosolyogva intenek barátságos üdvözlöt a virágok. Gyönyörű az összhang, melyet a természet isteni fensége a legellenkezőbb színek közt is létrehoz. Hanem sokáig nem élvezhetjük az oly gyakori szép képeket, mert szédítő gyorsasággal repül tovább, mindig tovább a kérérlhetetlen vonat A négy III. osztályú kocsi elfoglaló leányok, bámulatárlató jelét adták nyelvbéli művészetüknek, s a különböző tájak folytonos vitaközében voltunk elmerülve, mikor a tordai hasadék tárult egész fenségében szemünk elé. Mindnyájan e csodás jelenségre fordítottuk figyelmünket, s így pillanatnyi csend állott be. Ezt a kevés időt használok fel arra, hogy elmondjam a tanári kar tagjai közül kik vettek részt kirándulásunkon, kifogyhatatlan kedvességgel, páratlan gondossággal példás rendet tartva. Első sorban jelen volt a szeretett igazgató: *De Gerando Antonina*, kinek rendkívül nagy fáradságába került a szükséges engedményeket az állam részéről kieszközölni, t. i. a gyorsvonathoz III-ad osztályú kocsikat csatoltatni, engedélyt nyerni a vonat megállására a maros-ujvári állomáson, s a Rudolf-akna ingyenes megsemmisítésére. Önfelelőző jóakaratainak, a mi szívből jövő, hálás szeretetünk és hártalan boldogságunk volt egyedüli jutalma. Kívüle: *Biela Mária, Bulyka Vilma, Jurássi Berta, Kuss Gizella, Keul Sarolla, Lindner Augusta* kisasszonyok és *Czigler Ignác* tanár voltak jelen, kik egymást túlszárnyalták az irántunk tanúsított szívélyességben.

Alig hogy megérkeztünk a maros-ujvári állomáshoz, vastag cseppekben kezdett hullani az Isten áldás. Ugyancsak igyekeztünk ahhoz a helyhez érni, hol a bányáigazgatóság előzetekénysége folytán, már várt reánk a sószállító-kocsi, mely egészen az aknáig vitt. A tanítónők egy része kapott köpenyt és szipkát a bányában, mi azonban kifordított gallérokkal és kabátokkal felszerelve, meglehetősen komikus képet nyújthattunk, a mint olyan kíváncsi arcczal, egy kicsit félve az előttünk ismeretlen világtól, leszálltunk a liften 60 méternyre s itt, 30 méternyi magasságban a bánya talapatától, körülsétáltunk a karzaton.

A bányát villamos lámpák kísérteties világa tölti be, valami nagyszerű, tündöklő fényvel. A mint a sugarak végig suhanak a barna, szürke, néhol fehér falakon, mintha a mesebeli gyémántországban len-

nénk, olyan káprázatos, olyan fenséges az a pompa, mely elvakítja a szemet, bámulatba ejti a lelket. Szinte eltompul az ember gondolkodó tehetősége, olyan méretetlen nagy az a fény, az az elbódító, csodás szépség. Lehet-e annak fogalma az igazán szépről? a csillogó, tökéletes, nagyszerű szépről, ki még nem látta a bányák jegezes oldalait vakító fényssággal bevilágítva? Képzelnünk egy finom fátylat, melyet angyalok szőttek aranyból, s szívárvány hét színéből, kincset érő ritkaságokból, könnyedén, mint a lehelet, csodásan, mint egy égi tünemény. De az egész mű tökéletességéből mégis hiányzik valami, s ez: a mosolygó, verőfényes napsugár.

Ilyenforma hatást gyakorol a bánya első pillanathoz a szemlélőre, s bizony jó idő kell ahhoz, míg önkénytelen kabúltságunkból annyira felocsudunk, hogy eszünk új erőt nyerve, ismét fogékony lesz azon csodák iránt, melyek már nemcsak fantáziánkat, s szépérzelmünket, hanem józan eszünket és felfogási képességeinket hozzák élénk működésbe.

Míg eleinte csak szédítő magasságból vizsárltuk a bányát, most lépcsőkön szállottunk alá a talajra, hogy egész közelről láthassuk a bányászok fárasztó munkáját. Mécs-, vagy gyertyavilág mellett hatalmas sötétlányokat vágtak a földből, de milyen páratlan művészettel! Négy ember dolgozik egy darab kivágásán, először csakánnyával lyukat furva egyenletes ütésekkel a fehér sóba, míg az annyira meglazul, hogy egy fesztő rúddal felemelhetik a földről, most aztán szabályos koczkákra vágják, s a lift segítségével napvilágra hozzák. A só kivágása közben sok törmelek keletkezik, de kárba ez sem megy, mert a szódagyárban felhasználják.

Borzasztó kimerítő munkát végeznek e derék emberek. Mi nem győztünk eleget bámolni vezetőink magyarázatán, kik meglepő felvilágosításokat adtak tudakozó kérdéseinkre. Valóban hihetetlen, s mégis tény, hogy évenként 600,000 métermázsasót állítanak elő a bányában, még pedig napenként reggeli 3 órától délelőtti 11 óráig dolgozva.

Miután alaposan megtekintettünk minden a bányában, só-lépcsőkön, fáklyákkal harcolva a sötétség ellen, mintegy 15 méternyi magasságra mentünk a táncztermet megbámolni. Ha azon szándékkal jöttünk ide, hogy bámuljunk, hát eleget is tehetünk e kívánságunknak, mert remekműve ez az emberi alkotás képességének. Sóból van minden! Sóból vannak a falak, padok, a talaj, a korlát, az oszlopok, melyek közül az egyik fehér, a másik sötétszürke. Egy kis pad vonta itt magára figyelmünket, mely diszhelyként szerepelhetne, ha valami mulatságot rendeznének e különös tánczteremben. Még egyszer körülnéztünk a bányában, mielőtt búcsút vettünk volna, s a kinek jutott, az hozott magával kedves emléket is, t. i. kis oszlopokat, meg várakat árultak, melyeket a bányászok készítettek.

Az akna közepén egyszerű, kis oltár emelkedik, s ki közelébe jut, annak ajkai önkénytelenül hála-imára nyílnak, s talán öntudatlanul rebegi: »Dicsőség a magasban Istenünknek!« mert szép és magasztos a Teremtő az alkotás, mely oly hatást képes gyakorolni lelkeinkre.

Daczára annak, hogy nagyon sokat lát-

tunk és élveztünk a föld alatt, boldog mosolyal udvözöltük a fényes, enyelgő nap-sugárt. Alig volt még 11 óra, s gyomrunk mégis hangosan követelte a maga jogait, így az igazgató tanácsára a vendéglőbe mentünk, hol már várakozott reánk a kitűnően elkészített ebéd, melyet mesés olcsó áron teremtett elő *Gál* úr, a vendéglős.

Mikor beléptünk a szobába, kellemes meglepetés ért bennünket, mert minden teríték mellett egy rózsá pompázott, hivogatólag intve minket maga mellé. Ebéd-közben *Czigler* tanár az igazgatónót élteve, köszöntet mondott neki szíves fáradozásaiért, s a mint szavait befejezte, száznegyvenhét torok éljenzése csatlakozott az ő kívánságához. A *Biela* kisasszony indítványára zajos »éljen« kiáltásokkal illetük a felsőbbleányiskola volt növendékeit, kik velünk tartottak a kiránduláson.

Egy néhányan közülünk künn áldogáltak az udvaron, mikor megszólítja őket egy jóképű atyafi, ki valószínűleg soha életében sem látott annyi lányt egy csomóban: »Hát a kisasszonyok honnén gyüttek?« »Kolozsvárról!«

»Hát mind a collegyumba járnak?«

»Nem! felsőbb leányiskolába!«

»Igen? Hm! aztán mit tanítanak ott? azt tudják, hogy mi az ára a terekbúzának?«

»Bizony azt nem tudjuk!«

»Na, ha még azt sem tudják!« S elégedettségében fejszóvalva odább állt, mi pedig a legjobb hangulatban hagytuk oda a vendéglőt, s kimentünk a ligetbe. Itt tört csak ki igazán a mi féktelen vígságunk, különösen mikor versenyfutást rendezett *Czigler* tanár. Gyorsan telt így el az idő, s csakhamar útnak indultunk hazafelé. Az akna előtt újra felültünk a sószállító vonatra, s így mentünk egy darabig, míg végre 20 percnyi gyaloglás után az indulóházhoz érkeztünk. Rettenetesen zuhogó zápor búcsúztatott el minket a maros-újvári kedves vidéktől, mi azonban ügyet sem vetve az érzékenység ilyen nyilvánítására, énekelve ültünk fel a személyvonatra, mely még 6 óra előtt jóval hazahozott.

Egy nagyszerűen töltött, élvezetes nap után, büszkén mondogatva: »Szép vagy oh hon!« végre kinyugodhattuk magunkat, hogy másnap, harmadnap, hetekig újra, meg újra átéljük, ha csak emlékezetben is a Maros-Újvárt töltött kellemes órákat.

Ifjú túristák. A Kárpát-Egylet által kezdeményezett diáktúristaság bár lassan, de mégis fejlődik. A kolozsmegyei osztály útnak indított a minap 14 tanulót az Érczhegységbe, ellátva őket kellő útasításokkal, Kolozsvárról pedig három ifjú turista *Csiky* Kálmán, *Csiky* Sándor és *Csiky* Dezső 4 napig folyton gyalog járva, elmentek a rekiczeli vízeséshez, onnét a Vlegyászára s Székelyön át Bánffy-Hunyadra.

KÖNYVESHAZ.

Fürdő-egészségtan. Az E. K. E.-hez az egyes fürdők részéről gyakran jönnek olyan megkeresések, a melyekben fürdőszabályzatoknak, fürdési rendtartásoknak stb. kidolgozását kérik. Minthogy e szabályok kidolgozásánál kiváltképpen a közegészségügyi szempontok veendő figyelembe, az E. K. E. az Országos

Országos Közegészségügyi Egyesületet hívta fel, hogy önálló fürdőkönyvet vagy fürdőegészségtant dolgozzon ki. Az egyesület *Müller* Kálmán elnökle alatt külön választmányi gyűlésben foglalkozott a kérdéssel, és *Boleman* István elnökle alatt bizottságot is küldött ki. Az E. K. E. a tárgyalások után nem rég kapta meg az Országos Közegészségügyi Egyesület választát, melyben kifejtve az ügy rendkívüli fontosságát, megküldi *Boleman* István dr.-nak »Fürdői életrend« című és *Fodor* József dr.-nak »Fürdők Higiénéje« című értekezéseit és felhatalmazza az E. K. E.-t, hogy azokat az Erdélyben és a szükséghez képest külön füzetben is kiadja. Az E. K. E. új balneológiai osztályának ez az ügy lesz egyik fontos tárgya.

A «Székelyföld» angol nyelven.

A *Hankó* Vilmos dr. által írt »Székelyföld« című monografia, melyet az E. K. E. adott ki, legközelebb angol nyelven is meg fog jelenni. A fordítást *Boross* György felügyelete alatt egy kiváló angol író végzi, a ki teljesen bírja a magyar nyelvet, sőt »Vándorlás Magyarországon« címmel Magyarországról egy út-leírás is írt. A nyomtatást és kiadást a híres *Murray* I. londoni kiadó cég fogja végezni. E munka révén az erdélyi résznek legszebb pontját, a természeti szépségekben, fürdőkben, ásványvizekben stb. gazdag Székelyföldet a legalaposabban fogja megismerni az angol közönség. Itt említjük meg, hogy a siámi király a Magyarországról szóló angol könyveket és köztük a fent említett művet is, megrendelte magának, úgyszintén megrendelte a persa nagykövet is.

Túrista térkép Erdélyről.

Az Erdélybe utazók nagy hiányát érezték egy részletes turista térképnek. Ezen a hiányon segítendő, az E. K. E. érintkezésbe lépett a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézettel, hogy e térképeket az intézetnél elkészíthesse. Az intézet igazgatósága már válaszolt is e tárgyban, jelezvén, hogy hajlandó a turista térképet az E. K. E. elvei szerint elkészíteni. Az egyesület most a térkép kidolgozásán fáradozik, úgy, hogy remélhetőleg jövő év tavaszáig elkészülhet. Természetesen a térkép teljesen magyar nyelvű lesz.

Új turista-kalauz. Az E. K. E. folytatja turista-kalauzainak kiadását.

Most jelent meg *Udvarhelymegye kalauza*, melyet *Molnár* Károly és *Vajda* Emil dr. tanárok szerkesztettek. Az új kalauz 12 fejezetben Udvarhelymegye legszebb helyeit ismerteti. A híres almási barlangot, Korond-fürdőt, Parajdot, Szent-Keresztbányát stb. mutatja be érdekesen és kellő rövidséggel. A kalauz a kocsai bérektől kezdve minden legkisebb tudnivalóra kiterjeszkedik. Ára 30 kr. Ezt a kalauzt követik majd Besztercze-Naszód- és Hunyadvármegyéek kalauzai.

As E. K. E. akvarell képeinek

színes sokszorosításait ki fogja függeszteni a közlekedési vállalatok állomásain. E tárgyban felterjesztést intézett az E. K. E. a kereskedelemügyi m. kir. miniszterhez, a ki körritilag hívta fel a nem állami közlekedési vállalatokat, hogy e képeket állomásaikon kifüggeszék. Az egyesület különben e képekből, melyek Erdély természeti szépségeit hivatvák ismertetni, illetve bemutatni az összes vármegyéknek és városoknak is megküldötte, hogy azokat a közgyűlési teremben elhelyezzék.

MENEDÉKHÁZAK, ÚTAK.

A rekiczeli vízeséshez most már elég kényelmesen lehet eljutni, mivel a széles döntésű út, a sok vízáradás daczára teljesen elkészült. Egykor turista bravurok közé számították a vízesés látogatását, ma kényelmes séta Rekiczal falutól. A napokban már 34 tagú társaság volt künn 8 nőtaggal. A kolozsmegyei osztály elnöke a tisztikaral együtt harmadszor revideálta az utat s mivel a Vlegyásza vidékén augusztus második felében állandó tiszta idő szokott lenni, a turista föl-avató kirándulás augusztus 28-ikán lesz. Addig is azonban bárki oda rándulhat s a meregyői vendéglősnél valamint a rekiczeli jegyzői lakban többen is kaphatnak éjjeli szállást. Kirándulóknak szívesen ad fölvilágosítást *Hangay* Oktáv oszt. elnök és *Versényi* György dr. oszt. titkár Kolozsvárt.

A gainai leányvásár. Julius hó 18-án folyt le a híres gainai leányvásár. Messzi vidékekről nagy számban mentek fel az oláhok eladó leány-

nyaikkal, legényfiaikkal a Gainára, vásárra. Ez érdekes népszokást az idén is sokan nézték meg. Jövőre még kényelmesebben lehet majd a közönségnek e szép helyre felrándulni, mert az E. K. E. részére az erdőkincstár ide menedékházat építtetett.

Új menedékház. Az E. K. E.-nek igen lelkes osztálya működik Petrosényben, melynek elnöke *Buda Károly* fűszolgabíró. Ez az E. K. E. osztály a Paring Kirzsia nevű magaslátára új menedékházat akar építeni, melynek költségeihez a központ hozzájárulását is kikérte. Terv szerint az új menedékházhoz vezető út elkészítését a szebeni Kárpát-Egyesület petrosényi köre vállalja magára. Ez új menedékházzal a Paring legszebb pontja lesz hozzáférhetővé téve. Az E. K. E. nek hasznos működését immár minden vármegyében hirdeti egy-egy túristasági alkotás.

A rekiczeli vízesésnél augusztus 28. és 29-én túrista-ünnepélyt rendez a Kárpát-Egyesület kolozsmegyei osztálya abból az alkalomból, hogy a zuhataghoz vezető út elkészült. Indulás lesz augusztus 28-án a délután 2 órai vonattal Bánffy-Hunyadig, onnét kocsikon Meregýóig s Reki-czelig, hol vasárnap délben lesz a túristai fölavatás. A vasárnap Hunyadról esti 7 órakor induló vonattal mindenki haza jöhet Kolozsvárra. Kerékpárral jó úton lehet menni egész Meregýóig. Jelentkezni lehet a Kárpát-egyesület irodájában kitett íven 20-áig.

Új túristaház és erdei út. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület kolozsvármegyei osztálya legközelebb tartott választmányi ülésén *Hangay Oktáv* elnök jelentette, hogy *Andrássy Tivadar* gróf áldozatkészségéből elkészült a havason a dobrini túristaház. Az egyesület később meghatározandó napon, lehetőleg augusztus hónapban, kirándulást rendez az új túristaház felavatására, mely alkalommal a grófnál is tiszteleg, köszönete kifejezhető céljából. Ugyancsak elkészült *Sikó Kanut* egyl. tag buzgó, fáradhatatlan munkásságával a rekiczeli vízeséshez vezető erdei út, melyet *Hangay* elnök és *Versényi György* dr. titkár a napokban szemléltek meg. Ide az ünnepies megnyitó kirándulás aug. 28-án lesz. Mindkét kirándulásról az érdeklődő tagoknak készséges felvilágosítást nyújtanak

az E. K. E. központi irodájában, Jókai-utca 11. sz. a.

A magura — reketői útvonal kiépítése tárgyában az E. K. E. már régebbi mozgalmat indított. Ezt a mozgalmat Kolozsvármegye is legmelegebben támogatja, a mennyiben a kormányhoz felterjesztést intézett az út kiépítésére szükséges összeg kiutalása céljából. Ugyan e tárgyban az E. K. E. is felírt a kormányhoz. Tervbe van véve a magurai nyaraló telep föllendítése és a túrista útnak is jó karba hozása.

TÚRISTASÁG.

Kirándulás a Vlegyásza vidékére. A Kárpát-Egyesület kolozsvármegyei osztályának csak néhány tagja vett részt a Vlegyásza vidékére rendezett kirándulásban, melyet *Hangay Oktáv* osztályelnök vezetett. Kalotaszegen át mentek Magyaró-Keréknek Székelyó völgyébe kocsikon, onnét gyalog Rogosel havasi faluba, melynek meglepő kiessége a Vlegyásza fenyves aljában megéremelné, hogy Kolozsvármegye közönsége nyaraló-telepnek szemelné ki. Rogoselben a túristák megháltak s másnap nagyon szép időben mentek föl a Vlegyászára, több órát töltve a fenyők dús régiójában. A kirándulók mindenike meggyőződhetett, hogy Kolozsvármegyének szükségtelen havasi tájakat más távoli megyékben keresni, mivel egy kis érdeklődéssel magának teremthetne Tátra Füredekét, Marilla-völgyeket stb. Hazánk legszebb s legnagyobb vízesése Rekiczelen a kolozsmegyei Vlegyásza vidékén van.

A Szádeczky-tó legendája. Mult fűzetünkben közöltük volt *Felszeghy* Dezsőnek ily című versét, melynek magyarázata a következő: Az E. K. E. 1894 szept. 8—10-én, fogarasi osztálya megalakulása alkalmával kirándulást rendezett a vadregényes fogarasi havasoknak egyik legszebb pontjára, a Podragi-tóhoz, mely a hasonló nevű csúcs legfelső völgykatlanában, magas sziklafalak közt rejtőzik, mint egy sötétzöld smaragd ékkő aranyfoglatban. A 3 napos élvezetes kirándulás alatt ott a helyszínen beszéltek el a vezetők egy juhász legény szomorú románczát, kit néhány évvel azelőtt junius hó folyamán hírtelen hóvízatar lepott meg ott másodmagával s nyájával együtt, úgy, hogy a nagy hó valósággal oda rekesztette őket a Pod-

ragi-tó völgykatlanjába. Midőn már élelmiszerük is fogyatékn volt, a bátor «csobán»-legény neki vágott a hólepte sziklaútnak, hogy haza vergődjék segítséget hozni társának s a nyáj még megmaradt részének. Ámde a tiszta időben is életveszélyes sziklaösvényeken járás most valósággal istenkísértés volt — s a «csobán» ott fagyott meg útközben valamelyik sziklaszoros hófúvásában. Hóolvadás után találtak rá holttestére, ott is temették el a Teritia hegygerincz gyepes tetőjén egy sziklaüregbe, egy nagy kövel fedvény le a holttestet. Nagyobb bizonyosság okáért a vezetők felemelték a kő fedelet s megmutatták a nyár derekán megfagyott csobán-legény csontjait. Az E. K. E. tagjai, kik e kirándulásban résztvettek, vezetőjük *Szádeczky* Lajos tiszteletére róla nevezték el a Podragi tavat s *Felszeghy* Dezső meghallván a megfagyott «csobán» regéjét, költői ihletet merített abból megénekelni ezt a havasi történetet.

ÁSVÁNYVIZÜGY.

As E. K. E. ásványvizeit a M. Á. V. igazgatósága bevezette a betegsegélyző intézetbe és a hivatalos lap útján körrendeletileg hívta fel az összes pályaorvosokat, szolgálati főnökségeket és alkalmazottakat, hogy ezt a vizet használják. Az E. K. E. tudvalevőleg a radnaborberek *Széchenyi*- és dombháti *Livia*-vizeket hozta forgalomba. Mindkét víz Kolozsvárt *Kónya* Sándor üzletében Budapesten *Mattoni és Wille* cégénél (Terézkörút 37. sz.) kapható. A dombháti *Livia*-vizet utóbbi időben a családok rendes ivóvíznek használják, minthogy a vízvezeteki és más kútvizek az esőzések miatt élvezhetetlenek. A *Livia*-viz ugyanis orvosi vélemények szerint a legkitűnőbb élvezeti víz.

A kolozsmegyei ásványosvizek érdekében *Hangay* Oktáv a Kárpát Egyesület osztályelnöke több napig a mezőségen útazott. Megvizsgálták a csodás erejű *kissármási* forrásokat s a régi hírű, de még mindig természetes pongyolában pangó gläubersós forrásokat Kis-Czéken. Az érdeklődő fináncziális körökkel *Hangay* elnök már érintkezésbe lépett, hogy Kolozsvármegye eme speciális kincseit kiemelje.

As erdélyi ásványvizek megadóztatása. Ujabban több város megakarja adóztatni az erdélyi ásványvizeket. Az E. K. E. ez ellen

dr. lesz, a ki a munkának tervvázlatát el is készítette és kijelölte azokat a munkatársakat, a kik neki segédkezni fognak. Az E. K. E. a Néprajzi Társaságot is felkérte, hogy a szép vállalatot támogassa.

EGYESÜLETI ÉLET.

As E. K. E. Csíkvármegyében. Addig, míg Csíkvármegyének nem volt vasútja, az E. K. E. csak ügyvivőségek által képviseltette magát e vármegyében. Így ügyvivősége volt Csík-Szeredában, a melyet *Bartalis* Ágost aljegyző és Gyergyó-Szt.-Miklóson, melyet *Kuncz* Kornél igazgató vezetett. Most azonban, hogy megnyílt a csíki vasút, mozgalom indult meg, hogy e vármegyében is rendezes E. K. E. osztály szerveztessék. Terv szerint külön osztályt szervez a csíki rész és külön osztályt a Gyergyóvidék. Az utóbbinak alakuló közgyűlése augusztus 19-én lesz Borszéken. A csíki osztály ügyében a »Csíki Lapok« igen lelkes felhívást tesz közzé, melyben a leendő új osztály jelentőségét fejtegeti. Az E. K. E. központja már megtette intézkedéseit, hogy ez osztály alakuló közgyűlése mielőbb összehívassék. A »Csíki Lapok« cikkelye így hangzik:

Az E. K. E. csíki fiókja.

Akár mindjárt kérdőjelt is tehetnénk a fenti cím után, kérdezve, hogy ugyan hol van a Kárpát-egyesületnek csíki fiókja vagy van-e egyáltalában és ha igen, miben állott eddigi működése.

Az nekünk csíkiaknak mindig tetszik, ha egyes ide tévedt idegenek dicsérik a megye fekvését és helyi szépségeit; a dicséretet zsebre tudjuk vágni, de hogy ez fokozódjék s minél többek részéről ismételtessék, arra a célra ugyan többet, mint a mennyivel a természet megajándékozott, nem igen adunk.

Sajátságos, de egyúttal elszomorító jelenség, hogy a Székelyföldön egyáltalában, de különösen Csíkmegyében olyan keveset törődnek a természeti szépségek kiaknázásával. Pedig ennek igen nagy közgazdasági előnye van. Az a vidék, mely képes az idegenek, s különösen a turisták figyelmét magára vonni, az tetemes vagyont képes olyanoktól megszerezni, kiknek csak mutogatjuk hegyeinket, völgyeinket s a kik a legkisebb kenyér darabot is jól megfizetik. Svájc lakosságának jó nagy része a turisták pénze után él s az alpesvidéki, sőt az osztrák hegyes helyek egész nyáron át jólétnak örvendenek s mind abból a pénzből, a mit az egyes

turisták hagynak ott élelemért, italért, fuvarért, lakásért és vezetésért.

Már mostan minden öndicsekvés nélkül elmondhatjuk, hogy Csíkmegye is van olyan, mint a most érintett vidékeknek legnagyobb része; a természet szépséggel és gazdag völgyekkel épen úgy megáldott, mint őket, csupán mi, az emberek vagyunk mások, mint azon vidékek lakosai. Igen sok van bennünk abból az anyagból, mely szereti az úgynevezett sült galambnak szájba repülését. Pedig bármennyire várjuk is ezt, ez nem jön. Mai napság már keményen meg kell dolgozni mindenért s épen ezért most, midőn a vasút hozzáférhetővé tette a megyét a távol vidékeknek és országoknak is, meg kell tennünk mindent arra, hogy az idegenek megismerjék megyénket és minden évben zárandokoló helye legyen a különböző nemzetek turistáinak.

Ezt azonban csak akkor érjük el, ha az előkészületeket megteszszük, a mire nézve valóságos kincsés bányának nevezhetjük az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület működését. Úgy tudjuk, hogy nálunk az egyesületnek van is fiókja, vagy ha nem volna, ilyen fel kell állítani, mert hisz csak így lehet megkezdeni azon célnak megközelítését, hogy megyénk turistái kiművelésre alkalmassá legyen, természetes szépségeink híre minél szélesebb körben terjedjen és különösen fürdőink és ásványvizeink érdekében a hazai és külföldi személyforgalom emeltessék.

E végből meg kell kezdeni az egyesületi működést s hisszük is, ha főispánunk és alispánunk e mozgalom élére állanak, kik már annyi sok jót és hasznosat létesítettek a megye javára s ha különösen sikerül felkelteni a fiatalabb generáció tevékenységi ambícióját, nem sokára pótolhatjuk eddigi mulasztásainkat. Erre azonban a tizenkettedik óra erősen közeledik, mert a vasút habár lassan is, de mégis csak ide téveszt néhány turistát, kik ha itten rendezetlen viszonyokat találnak turistásági szempontból, olyan veszett hírt kelthetik vidékünknek, a minek káros következtetéseit tizszeres munkával is csak sok időre tudjuk majd eltüntetni. Ezt azonban megelőzni és a jövőleményt mintegy kierőszakolni, ez lenne legsürgősebb feladata a Kárpát-Egyesület csíki fiókjának. Várjuk is e tekintetben az illetékes körök működését.

As E. K. E. a párisi kiállításon. A Kárpát-Egyesület az 1900. évi párisi nemzetközi kiállításon is részt fog venni. Ez irányban a tárgyalások annyira előhaladtak, hogy *Lukács* Béla, a kiállítás m. kir. kormánybiztosa, már értesítette az egyesületet, mikép az erdélyi fürdőknek, ásványvizeknek, természeti szépségeknek, stb. bemutatását a kiállításon felette kívánatosnak tartja és az E. K. E.-nek ez irányu törekvését a legnagyobb készséggel támogatja. Az E. K. E. ez értesítés

a legerélyesebb akcióba lépett és el követ mindent, hogy az erdélyi ásványvizek forgalmát megakasztó ezen intézkedés beszünttessék. Ilyen természetű beadványt intézett Kolozsvár város törvényhatóságához is, mely város szintén megbizta egyik tanácsosát, hogy az ásványvizek megadóztatására vonatkozólag dolgozzon ki javaslatot.

FÜRDŐÜGY.

Radna-Borberek és Dombhát.

Az E. K. E.-nek ez a két fürdője az idén meglehetősen látogatottságnak örvend. Most már nemcsak a közel vidéki közönség látogatja, hanem immár Budapestről, Szombathelyről, Győről Balassa-Gyarmatról, Temesvárról stb. vannak vendégei. A fürdők teljesen fel vannak szerelve és az E. K. E. legnagyobb figyelemmel van azok iránt, a kik messze vidékről látogatják meg e fürdőket. Az anyaállambeli vendégek a legnagyobb elragadtatással írják a vidék szépségeiről. Az egyesület most arra törekszik, hogy itt a magánosok is építsenek villákat. A radnaborberek-i fürdőben nyaral *Prielle* Kornélia hírneves művésznőnk, a kit a fürdőközönség a legnagyobb óvációjával fogadott és ott időzése alatt is folytonos ünneplés tárgya. A kiváló művésznőt az egyesület főtitkára kísérelte Radna-Borberekre.

NÉPRAJZ.

Erdély néprajza. Az E. K. E. Erdély néprajzának népszerű formában való megírását tervezi. A munka az összes erdélyrészi népfajokat befogja mutatni és e célból az E. K. E. legközelebbi néprajzi írókat kér fel, hogy az egyes népfajokat tanulmányozni és leírni sziveskedjenek. A munkát színes illusztrációk fogják díszíteni. Az egész műnek szerkesztője a kiváló néprajzi tudós, *Hermann Antal*

alapján már kidolgozta a részvétel programját. E szerint az E. K. E. a párisi kiállításon külön pavillont fog építeni. E pavillon külső alakja a Detonáta világhírű bazalt sziklához fog hasonlítani, melynek tetején egy E. K. E. menedékház lenne elhelyezve. *Lukács* Béla kormánybiztos, a ki különben az E. K. E.-nek tiszteleti tagja, a kereskedelemügyi miniszterhez felterjesztést intézett, hogy az egyesület részéről négy tag a kiállítási bizottságba beválasztassék. A kereskedelmi miniszter ennek következtében *Bethlen* Bálint gr. elnököt, *Feilitzsch* Arthur br. társelnököt, *Radnóti* Dezső főtitkárt és *Hankó* Vilmos dr. oszt. alelnököt a rendező bizottságba tagokul kinevezte.

A tanítók és az E. K. E. Igen praktikus eszmét valósított meg az E. K. E. Ugyanis felhívta a tanítókat, hogy az egyesület hazafias céljait támogassák, az egyesület részére tagokat gyűjtsenek és az egyesületnek törekvéseit mindenben előmozdítsák. Rendkívüli nagy jelentősége van ennek a mozgalomnak azért, mert az *Wlassics* Gyula dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelmét is felkeltette, a ki a tanfelügyelőkhez intézett 25,514. számú körrendeletében útasította őket, hogy »a tanterületükbeli tanítókat—úgymond—e pártolásra méltó egyesületbe való minél tömegesebb belépésre buzdítsák.« E körrendelet alapján az egyesület hazafias felhívásait a tanfelügyelőségek a legnagyobb buzgalommal ajánlják, a minék eredménye már eddig is mintegy 500 magyar tanítónak az E. K. E. be való belépése.

Lemberg-i levél az E. K. E.-hez. Érdekes levelet kapott az E. K. E. Lemberg-ből. Az ottani lengyel néprajzi társaság jelenti, hogy három éve munkálkodik céljai megvalósítása érdekében. Minthogy pedig a lengyel nép és magyar nemzet között bizonyos rokonság van, kéri, hogy az E. K. E. lépjen e lengyel egyesülettel összeköttetésbe és cseréljék ki kiadványaikat. Megemlíti még, hogy az egyesületnek »Lud« (Nép) című folyóirata van, mely néprajzi tárgyú dolgozatokat közöl. Az átiratot *Kalina* Anton dr. egyetemi tanár elnök és *Krcek* Ferencz dr. könyvtáros írták alá. Természetesen az E. K. E. a kérésnek eleget

tett és hasonló udvarias levélben már válaszolt.

Új E. K. E. tagok. A Kárpát-Egyesület iránt a közönség érdeklődése napról-napra fokozódik. Ugyanis újabban ismét többen kérték fölvetelüket. Így *Salgó-Tarján*ból tagoknak jelentkeztek: *Borbély* Lajos műszaki vezérigazgató, *Marschalkó* Rikárd főmérnök, *Maier* János mérnök, *Tresler* Gyula vaskohász, *Severbay* Zoltán tisztviselő, *Felmayer* László igazgató, kiket *Porázik* György igazgató gyűjtött. Ugyancsak tagokul jelentkeztek *Liszkey* Gusztáv mérnök gyakornok és *Kecskeméthy* László áll. isk. igazgató Gyaláról, *Regéczy* Sándor ev. ref. főgymn. tanár Szatmárról. Az egyesület most új gyűjtőíveket bocsát ki, melyek a tagok rendelkezésére állanak.

As E. K. E. új hirdető táblája. Az E. K. E. kolozsvári főtitkári hivatala előtt hatalmas hirdető tábla vonja magára a nagyközönség figyelmét. A hirdető táblát az E. K. E. kolozsmegyei osztálya állította fel, hogy abban a túristákra vonatkozó fontosabb közleményeket a tagok tudomására hozza. Külföldi szokás szerint a tábla közepét Kolozsvármegye részletes térképe foglalja el, körülötte vannak elhelyezve az egyesület kiadványai, a szebb helyekről fényképek és felhívások. Ugyancsak a hirdető szekrényben függeszthetik ki mindazok a túristák is felhívásaikat, kik valamely kiránduláshoz társakat keresnek maguknak.

Magyar márvány Kairóban. *Herz* Miksa kairói mérnök azzal a kéreccsel fordult az E. K. E.-hez, hogy küldjön Kairóba erdélyi márványokból mintákat, mert ő ilyen márványokból akarja restaurálni az arab emlékeket, mecseteket stb. Az egyesület a legnagyobb készséggel tett eleget a kérésnek és szakértői vélemények alapján egész kollekció márványmintát választott ki és küldött Kairóba. *Herz* Miksa mérnöknek, a ki az építkezéseket vezeti, körülbelül 200,000 forint árú márványra volna szüksége. Megnehezítik az E. K. E. ama törekvését, hogy a hazai iparcikkeket a külföldön is elterjessze, a szállítási viszonyok és az, hogy az egyes márványtelepek nem elég üzem-képesek.

Turista mozgalom Borszéken. Az E. K. E. gyergyóvidéki osztálya aug. 19-én alakul meg Borszéken. A gyergyói E. K. E. tagok aug. 18-án ismerkedő estélyt tartanak a Remény szállóban, más nap délelőtt a kaszinó nagy termében lesz az alakuló gyűlés, délután a fürdő megtekintése következik. Augusztus 20-án kirándulás

lesz a Viszhang ligetbe, vagy a Bükk havasra. Este táncmulatság. Az érdekes gyűlésre és kirándulásra az E. K. E. tagjai a közel vidékről nagy számban fognak Borszékra menni. Az alakulandó gyergyói osztálynak a legszebb vidék föltárása lesz a feladata. Az új osztálynak már eddig is mintegy 80 tagja van, kiket *Kuncz* Kornél gyergyói E. K. E. ügyvivő gyűjtött.

As E. K. E. gyűjtői. A *József* Ágost főherceg ő Fensége által is aláírt gyűjtőíveket az egyesület szétküldötte a városok polgármestereinek kiosztás végett. Elsőnek osztotta ki ez íveket *Szamosujvár* sz. kir. város tanácsa és azután *Érszekujvár* és *Kolozs* város polgármestere. Mindhárom város a kiosztásról az egyesületet hivatalosan értesítette.

E. K. E. ügyvivők. A Kárpát-Egyesület felkérte a vármegyei törvényhatóságokat, hogy vidékükön ügyvivőket kérjenek fel, a kik az egyesület érdekeit szolgálják s a kik az E. K. E.-nek a túristaság fejlesztésében segítségére legyenek. A felhívásnak igen szép eredménye lett, a mennyiben majdnem mindegyik vármegye vidékenként egy-egy E. K. E. ügyvivőt kért fel és így jelenleg mintegy 500 ügyvivője van az országban az egyesületnek. Az ügyvivőségek részére az E. K. E. külön működési programot dolgozott ki.

Új kedvezmény.

Az aradi és csanádi egyesült vasútak igazgatósága július hó 17-én tartott ülésében elhatározta, hogy az E. K. E. tagjainak, a mennyiben ezek az egyesület által láttamozott írásbeli megkereséssel fordulnak hozzá, esetről-esetre tetszés szerinti kocsiosztályra szóló és egyes útra érvényes 33% kedvezményre jogosító igazolványokat szolgáltat ki.

KÜLFÖLDI TÚRISTA-HÍREK.

Nemzetközi túristasági kongresszust tartottak július hó 23., 24. és 25-én Amsterdamban. Képviselve voltak a kongresszuson a következő nagyobb szervezetek: *Algemeene*

Nederlandsche Wielrijders-Bond, a franczia, belga, svájci, luxemburgi touring-Clubok, Allg. Radfahrer Union, Deutscher Radfahrer Bund, Cyclists Touring-Club, Ligne Vel. Belge és a Touring-Club Ciclistico Italiano.

A program a következőket tartalmazta:

1. Megbeszélése az elérhető kedvezményeknek, azok megvédése a különböző szövetkezetek tagjaival szemben.

2. Tervezése egy nemzetközi jelvénynek.

3. Felállítása olyan raktárnak, hol a szövetkezetek összes térképei, útleíró munkái megtalálhatók.

4. Útjelző táblák jelzése, mi által az összes idegenek által felismerhetők legyenek.

5. Hivatalos közlönyökben külön rovat, mely a nemzetközi túristika hiv. dolgait közli.

6. Vám megvitatása az idegen túristákra nézve.

7. Útak javítása.

8. Ismertetése a nemzetközi túristika közlönyének.

9. Alakulása egy nemzetközi túristika szövetségnek.

10. Kiszekélyezése az egyes vasúti társaságoknál a kerékpárok olcsó szállítására, stb. stb.

A kongresszus nagy ünnepekkel és kirándulásokkal volt egybekötve.

Diaktúristáskodás Franciaországban. A «Club. Alpin Français» egyetértve az iskolaigazgatókkal, minden tanévben egész sorát rendezi a diákkirándulásoknak. Az ifjak csak úgy vehetnek részt az ilyen kirándulásokon, ha valamely egyleti tag, avagy tanáraik részéről 24 órával előbb be lesznek jelentve. A szabályok értelmében minden túristát, ki magaviseletével az utazó csoportnak (caravane scolaire) kellemtelenségeket okoz, azonnal szüleihez küldenek vissza. Úgy az Alpesi Klub igazgatósága, valamint az azt képviselő kirándulást vezető főnökök (chef d'excursion) nem vállalnak felelősséget a balesetekért, melyeket a rájuk bízott ifjak egyik-másikának meg nem akadályozható könnyelműsége esetleg előidéz. A résztvevők egy túrista-zsákban a legszükségesebb toilette-czikketeket és az esetleg kiszabott élelmi szereket vi-

szik magukkal. F. évi május 30-tól június 20-ig a Francia Alpesi Klub párisi osztálya öt iskolai kirándulást rendezett, u. m. 4-et Párizs környékére 1—1 napi időtartammal és személyenként 1—6 frankig terjedő költséggel; egy 3 napos kirándulást pedig a normándiai tengerpartra Rouen városon keresztül, ez utóbbinál a részvételi díj három meghálással együtt 40 frankot tett ki.

A Sváb Alpesi Egyesület (Schwáb. Albverein) 12 Gau-ban (vezérosztály) 18132 taggal működik s így a német középhegyvidéki egyletek legnagyobbika; rendkívüli népszerűségénél fogva még Würtemberg határain kívül is el van terjedve. A kinyomatott legújabb taglétszám f. év tavaszán tétetett közzé s azóta is több mint 500 új taggal szaporodott. A tagok élén *II. Vilmos* württembergi király, *Hohenzollern* Lipót és *Thurn-Taxis* Albert herczegek, *József* kir. herczegünk veje, állanak. A lakóhelyek szerint csoportosított hatalmas névsor érdekes képét tárja fel a sváb földön dívó vándorkedvtelés nagyfokú elterjedtségének; és nemcsak a Németország és a többi Európa, de más világrészek (Amerika, Ázsia, sőt Ausztrália) legkülönbözőbb tájain élő württembergieknek is a túristaság révén megnyilatkozó hazafias együvértartozását mutatja. Az egyesület évi bevétele 40 ezer márka s a legnagyobb gondot a tájékoztató táblák felállítására s útjelzésekre fordítja. Az egyleti értesítőt *Prof. Nägele* (Tübinga) másodelnök-főtítkár szerkeszti, a közp. főpénztár székhelye azonban Stuttgartban van. Az úgynevezett Gau-versammlungot (közgyűlést) legutóbb Rottwellben tartották.

Kormánysegély. Az osztrák kormány 30.000 frtot szavazott meg a Heiligenblut-Glocknerhaus-hoz vezető út kiépítésére a «Deutsch u. Oest. Alpen-Verein» klagenfurti osztályának, azon föltétellel, hogy megfelelő tartományi hozzájárulást is megszavazzanak e célra.

A trienti alpesi egylet (Società degli Alpinisti Tridentini) f. évi márcz. 28-án tartott közgyűlésén *Silvio Dorigoni*-t elnökévé választotta és az 1897/98. évekre az egyesületi székhely Trientbe helyeztetett át.

A német és osztrák alpesi egyesület f. évi közgyűlését augusz-

tus hó 6—7-én tartja Klagenfurtban; megjegyzendő, hogy Európa e legnagyobb túrista-egyesületének a taglétszáma már a 40 ezeret is meghaladta.

As alpesi tavak víztartalma.

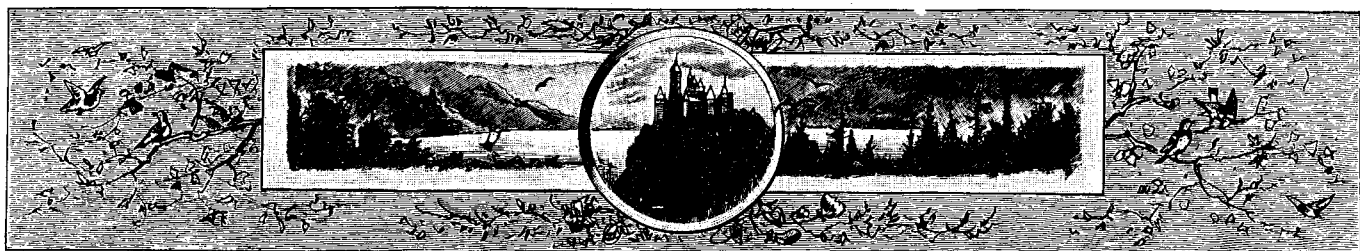
A Gentben megjelenő *Le Globe* cz. szakfolyóiratban *Etienne Ritter* geográfus saját mérései alapján a Lago Maggiore úrtartalmával foglalkozik. Köbkilométerekben kifejezve következő sorrendben viszonylanak egymáshoz az alábbi alpesi tavaknak a túristákat is érdeklő vízmennyisége u. m.:

1. Genfi tó 88.09 K. km.
2. Garda-tó (Marinelli szerint) 50.34 » »
3. Boden-tó 37.51 » »
4. Lago Maggiore (Ritter szerint) 37.01 » »
5. Como-tó ?
6. Neuchâtel-tó (Penck szerint) 14.17 » »
7. Atter-tó 4.00 » »

Megjegyzendő, hogy a Lago Maggiore-nál $2\frac{1}{2}$ -szerte nagyobb Boden-tó amannál csupán $\frac{1}{2}$ k. km.-el vízdúsabb; a neuchâtel-tó pedig, mely felületére nézve szintén valamivel nagyobb az említett olasz tónál, mégis több, mint felényivel vízszegényebb. Az alpesi tavak közt úrtartalomra nézve az ötödik Como-tó vízmennyisége még ez ideig ismeretlen; anynyi azonban bizonyos, hogy 409 m.-nyi mélységénél fogva valamenynyit felülmulja.

Alpesi szállóegyesület. A vorarlbergi idegenforgalmi egyesület és a vendéglősök társulata ugyanott közösen elhatározták, hogy a tiroli havasokra építendő túrista-szállók szaporítására »Verein für Alpenhotels in Tirol« név alatt részvénytársaságot alakítanak, melynek alapján Tirolban és Vorarlbergben több alpesi vendéglőt és szállót építeni terveznek. Az első nagyobb szabásu menedékház felépítését az új vállalat a Lünensee (1930 m.) mellett emelkedő *Scesaplana* lábánál tervezi.

As osztrák túristaság köréből. Az osztr. képviselőház költségvetési bizottságának egyik ülésén *Russ* dr. azon óhajának adott kifejezést, hogy a *Stilfjerjoch* (2757 m.) hegyszoros *Ferdinánd* császár nevét viselő legmagasabb pontjára, mely Olaszország, Svájc és Ausztria, tehát három ország határául szolgál: a most létező szegényes olasz csárda (osteria) helyén egy az osztrák közigazgatás hoz méltóbb *túrista-szálló* (hospicium)

emeltessék. — Az »Oest. Touristen-Club« *Szombathy*J. elnöklete alatt egybehívott rendkívüli közgyűlésén az elnökség révén indítványozott alapszabály módosításokat és ügyrend változtatásokat tárgyalta. E módosítások a tagok jogainak revíziójára terjedtek ki és azokat az intézkedéseket hagyják jóvá, hogy a Club osztályai és szárnyegyleteinek építkezései és egyéb vagyona felosztás esetén az anyaegyesületre szállhassanak. — Egy bécsi hegymászó egyesület (*D'Veichthaler*) megszűnővén, a Schneebergen berendezett turista-szobáit leltárilag az Osztrák Túrlista Club-nak ajánlódokta. Utóbbi elhatározta, hogy az említett szoba ezentúl örök időkre »Weichthali-szoba« néven tovább is fentartandó. — A »Wiener Alpen-Club« közgyűlésén *Rausch H.* választott elnök; — ezenkívül Bécsben székel a »Niederöest. Gebirgsverein« (Alsó-ausztriai hegyi egyesület), melynek 1706 tagja van; — a *cseh túrlista-egyesület* (Klub ceskych turistu) Prága központtal 22 osztályban szintén közel 2000 taggal működik. — Galicziában a *lengyel Tatra-egyesületnek* 2500 tagja van és Krakko székhellyel nagyon eredményesen működik hazánkban is a Magas-Tatra és a mármarosi Erdős Kárpátok határos hegyvidékein. — Végül a Morva-sziléziai hegyvidéki egyesületről is annyit tudomásul vehetünk, hogy 31 osztályban 2925 taggal bír; hivatalos neve »Mährisch-schlesisches Sudeten-Gebirgsverein«, és hogy Porosz-Sziléziában is több osztályt szervezett és tart fenn. — Nem is említve a Bécsben, Grácban és Tirolban működő kisebb turista testületeket és ifjúsági hegymászó klubokat: elég lesz még az »Il Tourista« havonta megjelenő közlönyéről ismert *trieszti turista klub*-ot megemlíteni, hogy az osztrák turistáságot ápoló egyesületek felől tájékoztatást nyerhessünk.

A Francia Alpesi Klub kongressusa. Folyó évi aug. hó 29-től szept. 4-ig kiterjedőleg a Fr. Alpesi Klub pau-i osztálya a központ közreműködésével egy kirándulásokkal egybekötött turista kongresszust rendez Pau-ba és a nyugati Pyrénék hegyvidékére. — A kongresszusi tagok aug. 28-án érkeznek Pau-ba, hol a kirándulási igazolványokat a rendező-bizottság osztja ki. A résztvevők, mint a

klub tagjai 50% vasúti kedvezményt élveznek s a f. évi tagsági jegy felmutatása mellett a féljegygyel való utazásra jogosító igazolványt kívánatra a klub közp. főtitkára minden jelentkezőnek kiállítja. A jegy érvényessége az indulásnál aug. 24-től szept. 1-ig bezárólag, a visszatérésnél pedig szept. 1—25-ig terjed ki. Az így kiállított menet-tértijegygyel a közbeneső állomásokon kiszállani nem lehet, kivéve a csatlakozási állomásokat. A Páris-Lyon-Mediterrané vonalon menetkor az egész díj fizetendő, ellenben a visszatérés teljesen ingyenes, kivéve a fizetendő pótdíjat, ha a pályavonal a »menet« hosszát meghaladja.

Tömeges kirándulás Savoyában. Százhusz résztvevő, közöttük 20 nő iratkozott fel a Fr. Alp. Klub lajstromába, mely a Savoyába vezetendő pünkösdi kirándulásnak előre is monstre jelleget kölcsönzött. A nagyszabású kirándulást, melyet a klub elnöke M. Duri vezettetett Aix les-bains, Annecy és a Mont-Blanc elragadó szép vidékeit a szó szoros értelmében elözönlötte. A valódi turistáskodástól (hegy- és gleccsermászástól) eltekintve nem volt hiány a bankettekben sem, melyeken a Svájci Alpesi Klub képviselőjén, a dauphiné-i turista-egyesület elnökén s az osztályok kiküldöttein kívül a helyi hatóságok és előkelőségek is részt vettek.

TESTVÉREGYESÜLETEK.

A Balatoni Múzeum-Egyesület a keszthelyi városház nagytermében júliusban megalakult. *Lovassy Sándor* dr. gazdasági tanintézeti tanár elnök, miután körvonalozta, hogy a Balaton-kultusz hol állott pár évtized előtt, mily fokon áll ma s hol kellene állania, a maga részéről is a Balaton kultusz emelésének egyik szükséges tényezőjéül tekinti a balatonparti városok egyikében létesítendő Balatoni-Múzeum Egyesületet, mert e múzeumot csakis egyesületi alapon véli megteremtetőnek. A balatoni múzeumot olyan intézménynek képzeli, a mely, a múzeum-egyesület szakszerű vezetése mellett, úgy a magunk, mint az idegenek tájékoztatására szolgáló oly állandó közkiállítást képez, a

mely a Balatonvidék történelmét, földrajzi, tájrajzi, természetrajzi, néprajzi és házi-ipari viszonyait tárja elő. *Csák Árpád* hosszasan fejtegeti a balatoni múzeum kulturális fontosságát, mire az alakuló közgyűlés egyhangúlag elhatározta a Balatoni-Múzeum-Egyesület megalakítását s kimondotta, hogy az egyesület székhelye Keszthely s a megalakuló balatoni múzeum e székhelyen legyen. A közgyűlés a rendes tagsági járulékot évi egy forintban, az alapítványi díj minimumát azonban 20 forintban állapítja meg. A végrehajtó bizottság tagjai lettek: *Beck Sándor*, *Burány Gergely* dr., *Csák Árpád*, *Csanády Gusztáv* dr., *Dunst Ferencz* dr., *Hencz Antal*, *Huszár Károly*, *Imrik János*, *Lénárd Ernő*, *Lovassy Sándor* dr., *Nagy István* és *Takách Imre*, olyan meghatalmazással, hogy a bizottság önmagát a szükséghez képest kiegészítheti s azon megbízással, hogy az alapszabálytervezetet dolgozza ki, a taggyűjtést indítsa meg s az alapszabálytervezet elkészülte után az első rendes közgyűlést hívja össze s az alapszabálytervezetet elfogadás végett annak mutassa be.

Kerékpársport.

A belügyminiszter 42.159/V—c. szám alatt a kerékpározás egységes szabályozása tárgyában *Körrendelet* intézett valamennyi törvényhatóságához. Mivel az E. K. E. körében sok kerékpáros turista van, közöljük a körrendeletet egész terjedelmében:

A kerékpárral való közlekedés, úgy kedvtelésből, mint gyakorlati célból, mindinkább terjedvén: szükséges, hogy az ily gépekkel való közlekedés közbiztonság, közrend és a szabad közlekedés biztosítása érdekében, országszerte egységesen szabályoztassék.

Ennélfogva a kerékpárral közúton és köztereken való közlekedés tárgyában, az 1879. évi XL. t. cz. 1. §-a alapján a következőket rendeltem el:

1. §. A kerékpár különböző alakjaiban és szerkezeteiben könnyű jár-

műnek tekintetik s a kocsiközlekedésre nézve közútakon és tereken követendő általános szabályok, a dolog természetéből folyó eltérésekkel, a kerékpárokra is alkalmazandók.

2. §. A kerékpárral való közlekedés általában csakis kocsútakon engedtetik meg.

A mennyiben a kocsúttal rosszasága a kerékpárral való haladást lehetlenné tenné, úgy a helyi hatóság kivételesen megengedheti a gyalogútnak e célra való felhasználását, de csakis a lépésben menő ember haladását felül nem múló sebességgel.

A törvényhatósági joggal felruházott, valamint a rendezett tanácsú városokban a rendőrhatalóságok, vármegyék más területein pedig az illető járás főszolgabírái feljogosítják, hogy bizonyos közútakon vagy tereken a kerékpárral való közlekedést rendeletileg egészben, vagy részben, vagy a napnak csak bizonyos meghatározott időszakára — eltilthassák; e tilalom az illető út két végén láthatólag jelzendő.

3. §. Minden kerékpár, vagy ehhez hasonló szerkezetű gép, irányító fékező és legalább 30 méternyi távolságra hallható csörgőkészülékkel, valamint elől lámpással legyen ellátva, mely a sötétség beálltával meggyújtandó. A lámpás üvege színes nem lehet. Világító anyagul gyertya, olaj, vagy kisebb fokú villamfény alkalmazható.

4. §. Minden kerékpáros köteles gépét kellő elővigyázattal kezelni és vezetni. A városok és községek belterületén kerékpárral túlságos gyorsasággal, vagyis a kétfogatú könnyű kocsik rendes sebességénél gyorsabban előhaladni, versenyt futni, közlekedési eszközöket, embereket és állatokat körül keringeni s általában bárhol olyasmit elkövetni, mi a személy- és vagyonbiztonságot veszélyeztetné, a közlekedést akadályozhatná, vagy a lovakat és egyéb állatokat megriaszthatná — tilos. Kapukon át, egyik utcából a másikba való befordulásnál, utczakeresztezeknél, közúttal határos telkekről kifutás, vagy ilyenekbe befutásnál s mindenütt, a hol a kocsit, lovas, vagy gyalogközlekedés a rendesnél fokozottabb mérvű, csakis lassan, vagyis a gyalogos rendes sebességével szabad kerékpározni; sőt esetleg köteles a kerékpáros a szükséghez képest vagy a rendőrközeg figyelmeztetésére gépéről leszállva, ezt mindaddig kézen vezetni, míg az úttest ismét szabadabb nem lesz.

5. §. A haladás irányában állógálgó vagy járó kelő közönség a kerékpár vagy ehhez hasonló gép közeledtére hangos csöngetéssel kellő időben és jól hallhatóan figyelmeztetendő. A városok és községek belterületén utca-kereszteződéseknel az óvójelzés mindenkor megadandó.

6. §. A kerékpáros gépén, ha csak helyi akadályok nincsenek, mindig útpályája baloldalán haladjon s az ellenkező oldalra — a mennyiben ott kíván megállani, mindaddig nem fordulhat, míg céljához közel nem ért. Egyik utcából a másikba kanyarodás jobbra hosszú, balra rövid ívben teendő meg.

Szembejövő kocsiknak, kerékpárosoknak, lovasoknak, nagyobb csoportoknak stb. a kerékpáros kellő időben és módon balra térjen ki. Ha ezt a helyi vagy egyéb körülmények meg nem engednék, mindaddig megállapodni, esetleg leszállani tartozik, míg a pálya ismét szabadabb lesz. Hogy ez a kerékpárosnak megkönnyítették: szükség esetén a szembejövő kocsik, lovasok stb. lehető lassan haladjanak s ezek is kötelesek a szembejövő kerékpárosoknak kellő mérvben kitérni.

7. §. Kocsik, lovasok stb. megelőzése jobbra, gyorsított menetsebességgel történjék. A kocsit, adott figyelmeztető jelre, szükség esetén annyira köteles balra kitérni, hogy a kerékpáros veszély nélkül elmelessen mellette. Az utak szögletein és keresztezéseken, hidakon, kapualjakban, alagútakban s mindenütt, a hol az úttest, kocsik s más járművek közlekedése miatt szűknek bizonyul — tilos a megelőzés.

8. §. Ha a kerékpáros észreveszi, hogy a ló a kerékpár láttára megbokrosodik, vagy hogy ha egyébként a kerékpárral való elhaladás az emberek testi biztonságát veszélyeztethetné, tartozik gépéről leszállni.

9. §. Zárt sorokban menetelő katonaságnak, temetéseknek, nyilvános felvonulásoknak, udvari hintóknak, póstafogatoknak, szerekkel mentésre siető tűzoltóságnak és mentőknek, valamint a közúttal felcsofolását végző járműveknek úgy az előrehaladó, mint a szembejövő kerékpáros, gépével kitérni köteles. Ha ezt a helyi viszonyok meg nem engednék, tartozik azok elvonulásáig megállani.

10. §. Több kerékpárral egymás mellett haladni csak ott szabad, hol ezt a közlekedési viszonyok megengedik; ha a pálya szűknek bizonyulna, kitérni és megelőzni csak egyenként szabad.

11. §. Közútakon a mutatványok sorába tartozó, nem rendes módon való kerékpározás tilos.

12. §. Tilos a kerékpárokhoz, vagy hasonló gépekhez ebeket zsinorral, vagy más egyebet odakötve futtatni.

13. §. Kerékpárversenyek, tömeges kerékpáros felvonulások csupán erre alkalmas helyeken, illetve útvonalokon és időben, az illetékes rendőrhatalóság előzetes engedélyével és az ezáltal előírt módozatok betartásával rendezhetők.

14. §. A kerékpárosok egyfelől jelen általános szabályok, valamint az erre vonatkozó helyhatósági különleges rendelkezések betartására kötelezettek; másfelől azonban akár kedvtelésből, akár gyakorlati célból úzótt kerékpározásuknál hatósági támogatásra és védelemre igényt tarthatnak.

15. §. Kutyaának a kerékpározók utáni uszítása tilos, valamint a kerékpározó után iramodó kutyát gazdája vagy hozzátartozója visszahívni köteles.

16. §. A rendőri közeg felszólításának s rendelkezéseinek a kerékpározók engedelmeskedni tartoznak, — úgyszintén kötelesek a rendőr közegek felszólítására megállani s ezek kívánatára magukat igazolni; a magukat igazolni nem tudó kerékpárosok kötelesek gépüket kézen vezetve, az illető rendőrközeg a rendőrhatalóság legközelebbi helyiségébe követni.

17. §. A kerékpárokra rendőri vagy egyéb című díjak a helyhatóságok által csak belügyminiszteri jóváhagyás után vehetők ki.

18. §. Jelen rendelet ellen vétők vagy cselekvők rendőri kihágást követnek el s a mennyiben cselekményük vagy mulasztásuk a magyar büntető törvények, vagy az 1890. évi I. t.-cz. valamely szakaszába nem ütközik, — 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, visszaesés esetében pedig 8 napig terjedhető elzárással, és 200 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendők. Ezen kihágásokat illetőleg serdületlenekre nézve az 1879. évi XL. t.-cz. 27. §. irányadó.

19. §. Ezen rendőri kihágások fokozatos elbírálására a 38,547--1880. sz. alatt kiadott belügyminiszteri rendelet 8. §-ában felsorolt rendőrhatalóságok illetékesek.

20. §. A pénzbüntetésekbe befolyt összegek az 1892. évi XXVII. t.-cz. 3. §-ában jelzett célokra fordítandók.

21. §. Jelen rendelet 1897. évi július hó 1-én lép életbe, a mely napon minden e tárgyra vonatkozó eddigi ellenkező határozmány vady rendelkezés hatályát veszti.

Miről a törvényhatóságot jelen rendeletem pontos és szigorú betartása, illetve végrehajtása végett ezenel értesítem

Budapesten, 1897. évi június hó 3-dikán.

Perczel, s. k.

Menedékház a Keresztény havason.
Az »Erdély« 5-ik füzetében a 74-ik lapon és a jelen füzet 98-ik lapján ugyanegy aláírással két képet közöltünk. Minthogy ez tévedésből történt, helyreigazítjuk most azzal, hogy az 5-ik füzetben közölt kép egy »Gladnai parasztház«-at ábrázol és a jelen füzet képe mutatja a keresztényhavas menedékházat, melyet a Siebenbürg. Karpathen Verein brassómegyei osztálya épített.